

TARİHİ VE ARKEOLOJİK AÇIDAN KARAMAN-KARADAĞ'A GENEL BİR BAKIŞ

MEHMET KURT*

Giriş

Karaman'ın kuzeyinde Çumra ve Karaman ovalarıyla Hotamış Bataklığı arasında yükselen Karadağ, sönmüş volkanik bir dağdır (Resim 1)¹. Ana kütleinin yanında ikinci derecede dağlar ve vadilerden meydana gelen Karadağ'a, trakit cinsi lavlardan oluşmuş eski bir yanardağ olduğu için bu isim verilmiştir². Yerleşme açısından Karadağ'ın kuzey etekleri, güneyiyle belirgin bir zatlak teşkil eder³.

Dağın kuzey eteğindeki düzlükte Binbir Kilise (Madenşehir) harabeleri bulunmaktadır⁴. Binbir Kilise, genellikle Hitit hiyeroglif anıtlarındaki Barmeta ile ilişkilendirilmekte⁵ ve antik

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yunus Emre Yerleşkesi, 70100, KARAMAN. mehmetkurt6970@hotmail.com; mehmetkurt@kmu.edu.tr

¹ Tahsin Tapur, *Karaman Şehir Coğrafyası*, Çizgi Kitabevi, Konya 2009, s. 24.

² Charles Texier, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, çev. A. Suat, Enformasyon ve Dökümantasyon Vakfı Yayınları, Ankara 2002, s. 298.

³ William Mitchell Ramsay-Gertrude L. Bell, *The Thousand And One Churches*, Hodder And Stoughton, London 1909, s. 6.

⁴ Madenşehir ve Değle kalıntıları sahası, Binbir Kilise olarak adlandırılmaktadır. Bu adla kastedilen kilise sayısı değil, kiliselerin çokluğudur. W. M. Ramsay ve G. L. Bell, 1909'da yayınladıkları kapsamlı eserlerinin adını Binbir Kilise'nin İngilizce karşılığı olan "*The Thousand and One Churches*" koyduktan sonra bu isim, batı dünyasında da yerleşmiş ve literatüre de bu şekilde geçmiştir (Semavi Eyice, *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, Recherches Archéologiques à Karadağ (Binbirkilise) et Dans La Région De Karaman*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971, s. 12). Binbir Kilise kalıntıları, Madenşehir, Yukarı Ören ve Değle olmak üzere üç bölümde incelenmektedir. Bunlardan Madenşehir Köyü, doğudan Kızıldağ, batıdan Göz Dağı (Maden Dağı) ve kuzey yönünden de ovaya doğru Çet Dağı tarafından çevrilmiş olan çöküntüde yer almaktadır. Üçkuyu Köyü'ne çıkan yolun kenarında ve Maden Dağı'nın güneyinde yer alan bölge, yöre halkı tarafından Yukarı Ören olarak adlandırılmaktadır. Değle ise Madenşehir'in 6.5 km kuzeybatısında bulunan ve Madenşehir'e göre nispeten daha yüksek olan kalıntılar sahasıdır. Binbir Kilise olarak adlandırılan bu bölgede çok sayıda manastır, kilise, şapel, kaya mezarı, sarnıç gibi tarihi kalıntılar bulunmaktadır. Çalışmamızı sadece Karadağ ana kütleli üzerindeki tepelerde yer alan kalıntılarla sınırladığımız için burada yer vermeyeceğimiz Binbir Kilise eserleri konusunda geniş bilgi için bkz. Gertrude L. Bell, "Notes on a Journey Through Cilicia and Lykaonia", *Revue Archéologie*, IV/8, (1906), s. 225-401; Gertrude L. Bell, "Notes on a Journey Through Cilicia and Lykaonia", *Revue Archéologie*, IX, (1907), s.18-30; Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 41 vd.; Léon de Laborde, *Voyage en Orient/Voyage De L'Asie Mineure. Voyage De La Syrie*, Firmin Didot Frères, Paris 1838, s. 120-121; William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia, with Some Account Of Their Antiquities And Geology*, John Murray, Albemarle Street, London 1842, s. 310 vd.; Edwin John Davis, *Life in Asiatic Turkey A Journal of Travel in Cilicia (Padias and Tracheia), Isauria and Parts of Lykaonia and Cappadocia*, Elibron Classics, London 1879, II, s. 307; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri*, Baha Matbaası, İstanbul 1967, s. 561-582; Eyice, *a.g.e.*, s. 20 vd.

⁵ Bedrich Hrozný, "Les Inscriptions <Hitites> Hiéroglyphiques De Karakuyu, Fraktin, Kara Dag et la Stèle De Boghazkeui", *Archiv Orientalní*, VIII, (1936), s. 209.

kaynaklarda geçen Barata'ya eşitlenmektedir⁶. Barata, antik yazarlarda ve piskoposluk listelerinde Ikonion (Konya) ile Tyana (Bor/Kemerhisar) arasında ve Hyde⁷'den uzak olmayan bir konumda gösterilmektedir. O halde Barata, Ikonion'dan Herakleia (Ereğli) ve Tyana (Bor/Kemerhisar) bağlantısının sağlanmasında önemli bir konumda olmalıydı. Antik çağda Karadağ'ın kuzeyinden Barata, Çoğlu, Akçaşehir, Kaleköy ve Sidamaria (Ambar)'a ulaşan kullanışlı bir yolun varlığı da bilinmektedir⁸. Akgöl'ün güneyinden geçerek Herakleia (Ereğli/Tont Kalesi) üzerinden Kilikia kapılarına ulaşan ve buradan da Kappadokia yol ağına bağlanan bu rota, Binbir Kilise'nin dinî bir merkez olmasından sonra daha da önem kazanmıştır⁹.

Öte yandan Binbir Kilise harabelerini çevreleyen, fakat büyük Karadağ kütlesinin dışında kalan Kızıldağ¹⁰, Göz Dağı (Maden Dağı) ve Çet Dağı'nın zirvelerinde de çok sayıda tarihi kalıntı bulunmaktadır¹¹. Ancak tamamı Karadağ olarak adlandırılan bu kitlenin üzerinde bir makalede ele alınamayacak kadar çok tarihi kalıntı yer aldığından bu çalışma, Karadağ'daki büyük krateri çevreleyen tepelerdeki kalıntılarla sınırlı tutulmuştur (Harita 1). Daha önce W. M. Ramsay ve G. Bell ile S. Eyice tarafından ele alınmış olan bu kalıntılar¹², bölgenin tarihsel süreci çerçevesinde yeniden değerlendirilmiştir.

Tarihi Süreç

Asur Ticaret Kolonileri Çağ'ında Anadolu'nun en güçlü beyliği durumunda olan Kuşşara Krallığı'nın kralı Anitta, babasının ölümü üzerine isyan eden memleketlerle yaptığı savaşlar sonucunda, Akdeniz'e çıkış kapısı olan Konya ve Karaman'a kadar akınlar yapmış-

⁶ William Mitchell Ramsay, *The Historical Geography of Asia Minor*, John Murray, Albemarle Street, London 1890, s. 86, 331, 337, 357, 373. Genellikle kabul gören bu lokalizenin dışında, kentin yeri için yakın çevrede bazı merkezler de önerilmiştir. Bu cümleden olmak üzere Davis, (*a.g.e.*, s. 305), Binbir Kilise'yi Lystra (Hatunsaray) olarak düşünmüş, Hamilton ise (*a.g.e.*, s. 209) Karapınar'a yerleştirmiştir. William Moir Calder ve George E. Bean, bölgenin antik merkezlerini gösteren haritalarında Barata'yı Madenşehir ile Hyde'yi de Karapınar ile eşitlerken tersinin olabileceği konusunda da açık kapı bırakırlar (*A Classical Map of Asia Minor*, by W. M. Calder and George E. Bean, British Institute of Archeology at Ankara, London 1958). D. H. French ise, son zamanlarda yaptığı bir çalışmada ("The Site of Barata and Routes in the Konya Plain", *Epigraphica Anatolica*, XXVII/93-110, (1996), s. 99, 107) Barata sikkelerinin yorumundan hareketle Kızıldağ'daki Roma şehrini önermiştir. Barata'nın yeri konusundaki görüş ve öneriler için ayrıca bkz. Wolfgang Ruge, "Barata", *Pauly-Wissowa-Kroll, Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, II/2, 1896, sütun 2852-2853; Hans von Aulock, *Münzen und Städte Lykaoniens*, E. Wasmuth, Tübingen 1976, s. 33.

⁷ Bu antik şehrin yeri için uzun zaman W. M. Ramsay'ın Karapınar'a lokalizesi (Ramsay, *The Historical Geography*, s. 337, 339) kabul edilmişken, son zamanlarda Karapınar'ın 32 km kuzeydoğusunda yer alan Gölören (Gölviran/Beyviran) üzerinde durulmaktadır (Klaus Belke ve Marcel Restle, *Galatien und Lykaonien*, Tabula Imperii Byzantini, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1984, s. 174). Massimo Forlanini ("Uda, Un cas Probable D'Homonymie", *Hethitica*, X, 1990, s. 120) tarafından da Karapınar yakınlarındaki Karacadağ çevresinde aranan Hyde için bkz. Ladislav Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Karl Winter Universitätsverlag, Hiedelberg 1984, s. 648.

⁸ Belke ve Restle, *a.g.e.*, s. 99 B yolu.

⁹ French, *a.g.m.*, s. 100.

¹⁰ Madenşehir'in doğusunda bulunan tepenin zirvesinde küçük odalarla bağlantılı olan duvar izleri ve ufak bir şapel kalıntısı bulunmaktadır (Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 268, fig. 227-228). Bu tepenin dışında Karadağ çevresinde biri Kılbasan üzerinde, bir diğeri de Adakale ve Süleymanhacı köyleri arasında olmak üzere iki tane daha Kızıldağ vardır.

¹¹ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 259 vd.; Eyice, *a.g.e.*, s. 70 vd.

¹² Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 241-294; Eyice, *a.g.e.*, s. 64-80.

tır¹³. Zira kral Anitta'nın bölgeye yapmış olduğu seferi anlatan metinde (KUB III 22, 73-79) geçen Puruṣhanta kentinin yeri için önceleri Karapınar-Buldan Höyük ve Acemhöyük düşünülürken son zamanlarda Konya-Karahöyük önerilmektedir¹⁴. Öte yandan Karaman sınırlarını içerisinde ve Karadağ çevresinde yer alan Süleymanhacı ve Büyükgonu gibi höyükler, söz konusu çağa ait arkeolojik malzeme vermişlerdir¹⁵.

Eski Hitit Krallığı Dönemi'ne ışık tutan Telipinu Fermanı'nda kral I. Labarna'nın icraatları özetlenirken (CTH 19 I 8-12; KUB XI 1 I 9), onun Aşağı Ülke (KUR ŞAPLI¹⁶)'de fethettiği memleketler arasında yer alan Landa, Karaman ile eşitlenmektedir¹⁶. Muhtemelen III. Hattuşili dönemine ait bir metinden (CTH=KBo VI 28 Öy. 6-9) ise, Arzawa'lı düşmanın Aşağı Ülke yönünden gelerek Hatti Ülkesi'ni yakıp yıktığı ve Tuwanuwa (Tyana/Kemerhisar) ile Uda Şehri (Hyde/Gölören)¹⁷'ni sınır yaptığı anlatılmaktadır. Buradan anlaşıldığına göre, Hitit metinlerinde en büyük rakip kuvvetlerden birisi olarak gösterilen Arzawa, sınırlarını Karapınar ve Bor yakınlarına kadar genişletmiştir. O halde Karaman ve Karadağ çevresi de belli bir süre Arzawa yönetiminde kalmış olmalıdır. Ancak muhtemelen I. Şuppiluliuma'nın tahta geçmesiyle Arzawalılar, yeniden itaat altına alınmıştır. Çünkü bu büyük Hitit kralına ait olan bir metinde, eskiden Arzawalılara ait olan Tuwanuwa'nın bir saldırıyla düşmandan geri alınması anlatılmaktadır¹⁸.

I. Şuppiluliuma'nın saltanatının sonlarında Aşağı Ülke olarak adlandırılan bölgeye Hannutti adında yüksek rütbeli bir komutan atanmıştır¹⁹. Hapalla'dan Hitit bölgesine Arzawalılar tarafından yapılan saldırıları önleyen bu komutan, Lalanda'ya yürüyerek bölgedeki Hitit otoritesini yeniden sağlamış olmalıdır. J. Garstang'ın Lalanda-Laranda-Karaman eşitliği önerisinin doğruluğu kabul edilirse²⁰, Karaman ve çevresinin Hitit Devleti'nin Arzawa ile ilişkilerinde tampon bölge olarak önemli bir rol üstlendiği anlaşılır.

¹³ Hasan Bahar-Güngör Karağuz-Özdemir Koçak, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 1 (Phrygia Paroreus Bölgesi: Amlar, Yerleşmeler ve Küçük Buluntular*, İstanbul 1996, s. 40.

¹⁴ John David Hawkins, *Hieroglyphic Inscription of the sacred Pool Complex ad Hattuša (SÜDBURG)*, (StBoT Beiheft III), With an Archaeological Introduction by Peter Neve, Weisbaden 1995, s. 51, dn. 176.

¹⁵ Güngör Karağuz ve Osman Doğanay, "İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yol Ağı Üzerine Düşünceler", *Olba*, X, 2003, s. 26-27.

¹⁶ Massimo Forlanini, "La Regionale del Tauro Nei Testi Hittiti", *Vocino Oriente*, 1988, s. 137; Massimo Forlanini, "Uda, Un Cas", s. 121; Yaşar Coşkun, "Hitit Çivi Yazılı Belgelerin Işığı Altında İlk Çağda Tuwanuwa", *Belleten*, LIII/207-208, 1989, s. 479. Landa/Laanda şehrinin geçtiği çivi yazılı metinler ve kaynakça için ayrıca bkz. Emmanuel Laroche, "Etudes de Toponomie Anatolienne", *Revue Hittite et Asiatique*, LIX, (1961), s. 66; Giuseppe F del Monte-Johann Tischler, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte*, Répertoire Geographique des Textes Cunéiform (RGTC), Band VI, L. Reichert, Wiesbaden 1978, s. 243; Giuseppe F del Monte, *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte: Supplement*, Répertoire Geographique des Textes Cunéiform (RGTC), Band VI/2, 1992, s. 93; Güngör Karağuz, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005, s. 27, dn. 104.

¹⁷ Uda'nın geçtiği çivi yazılı metinler ve yeri hakkında yapılan yorumlar için bkz. John Garstang, "The Hulaia River Land Dataşaş. A Curcial Problem in Hittite Geography", *Journal of Near Eastern Studies*, III, 1944, s. 24; Forlanini, "Uda, Un Cas", s. 109-118; del Monte, *a.g.e.*, s. 182.

¹⁸ Eugène Cavaignac, *Subbiluliuma et son temps*, La Société d'édition: Les Belles Lettres, Paris 1932, s. 38.

¹⁹ del Monte-Tischler, *a.g.e.*, s. 240; Trevor Bryce, "The Boundaires of Hatti and Hittite Border Policy", *Tel Aviv*, XIII-XIV/1, (1986/1987), s. 97.

²⁰ Garstang, *a.g.m.*, s. 19.

Bölge, M.Ö. XIII. Yüzyılın ilk yarısından itibaren Tarhuntaşsa ve onunla yakından ilişkili olduğu anlaşılan Hulaia Nehri Ülkesi içerisinde değerlendirilir. 1986 yılında Boğazköy'de ele geçirilen Bronz Tablet²¹'te geçen yer isimleri sayesinde Tarhuntaşsa Ülkesi, en geniş şekilde Hotamış, Karaman, Göksu'nun içinde bulunduğu Dağlık Kilikia ve Beyşehir Gölü'ne kadar uzanan sahaya yayılmakta idi²². Ülkenin sınırları tam olarak belirlenemediğinden, aynı adlı merkezi için de yine Bronz Tablet'teki kayıtlardan hareketle birçok yer önerilmiştir. Bunlardan birisi de yolların durumu, sosyo-ekonomik şartlar ve savunma sistemi gibi özellikler göz önünde bulundurularak Karadağ'ın kuzeybatısında yer alan Kızıldağ harabeleri olmuştur²³.

Bilindiği gibi, Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Anadolu'nun güneydoğusunda birçok şehir devleti kurulmuştur. Bu şehir devletlerinin batı sınırı Tuz Gölü ve Karaman'a kadar uzanmaktaydı. Asur kaynaklarına göre Kızıldağ ve Karadağ'ı kapsayan bölge, Tabal konfederasyonu içerisinde yer alıyordu²⁴. Nitekim M.Ö. 738 yılında III. Tiglatpileser, Orta Anadolu'ya yapmış olduğu sefer sonunda burada siyasi bir nüfuz elde etmiştir. Ancak Tiglatpileser'in Anadolu içlerine ilerlemesi Tunna (Zeyve Höyük), Tuhana (Bor/Kemerhisar), Hupışna (Ereğli) ve İştunda²⁵'nin içerisinde yer aldığı dört Tabal krallığının ittifakıyla durdurulmuştur. Asur'a karşı gerçekleştirilen bu girişimde Kızıldağ ve Karadağ önemli bir rol üstlenmiş olmalıdır²⁶.

Öte yandan bölgenin Asur-Phryg mücadelesine de sahne olduğu anlaşılmaktadır²⁷. Zira Muşki (Phryg) kralı Mita (Midas) ile Asur kralı II. Sargon arasında yapılan savaşlarda (M.Ö. 719-709) iki ordu, Akdeniz kıyısında Harrua (Silifke ?)'da üç kez karşılaşmışlardır²⁸. Bu du-

²¹ Heinrich Otten, *Die Bronzetafel aus Boğazköy, Ein Staatsvertrage Tuthalias IV, Studien zu den Boğazköy-Texten*, Beiheft 1, Harrassowitz, Wiesbaden 1988.

²² Ahmet Ünal, *Hititler Devrinde Anadolu-I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002, s. 196. Ne yazık ki, Tarhuntaşsa'nın kuzey ve batı sınırlarının başlangıç ve bitiş noktaları tam anlamıyla belirlenememiştir. Bronz Tablet ve Tarhuntaşsa kralı Ulmi-Teşup ile bir Hitit kralı arasında yapılan antlaşma metni ışığında Tarhuntaşsa Ülkesi'nin sınırları konusunda detaylı bilgi ve yorum için bkz. Bahar vd., *a.g.e.*, s. 51 vd.; Ali M. Dinçol-Belkis Dinçol, "Orta Toroslar Bölgesi Tarihsel Coğrafya Araştırmaları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ankara 2000, s. 349.

²³ Sedat Alp, "Bronz Tablet ve Tarhuntaşsa Kentinin Yeri", *1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara 1995, s. 18; Ali M. Dinçol-Jak Yakar-Belkis Dinçol-Avia Taffet, "Die Grenzen Von Tarhuntaşsa Im Lichte Geographischer Beobachtungen", *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Table Ronde Internationale, İstanbul, 2-5 November 1999, Varia Anatolica, XIII*, 2001, s. 349.

²⁴ Hawkins, "Hieroglyphic Inscription", s. 65.

²⁵ Ereğli'nin kuzey ya da kuzeydoğusunda aranan İştunda'nın yeri konusundaki tartışma ve görüşler için bkz. J. Nicholas Postgate, "Assyrian Texts and Fragments", *Iraq*, XXXV, 1973, s. 30; Turgut Yiğit, "Tabal", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XL/3-4, 2000, s. 182, dn. 28.

²⁶ Güngör Karauğuz-Hasan Bahar-Halil İbrahim Kunt, "Kızıldağ Üzerine Yeni Bazı Gözlemler", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, V, 2002, s. 9.

²⁷ Hasan Bahar, *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya 1999, s. 9.

²⁸ André Lemaire, "Recherches De Topographie Historique Sur Le Pays De Qué (IXe-VIIe siècle av. J. C.)", *Anatolia Antiqua*, I, (1991), s. 272; Hasan Bahar, "Konya ve Çevresi Tarih Araştırmaları I: Hititler'den Romalılar'a Kadar İsaoria Bölgesi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, IX-X, (1994-1995), s. 230. Genellikle M.Ö. XII. Yüzyıldan itibaren Kızılırmak'ın doğusunda yaşadığı bildirilen Muşkilerin Phryglerle aynı olduğu kabul edilmektedir. Ancak son zamanlarda bu kavim hakkında çok kapsamlı bir çalışma yapan Anne-Marie Wittke bu çevredeki Muşki kültürünün Orta Anadolu'daki Phryg kültürüyle benzerlik taşımadığı gerekçesiyle bu eşitlemeye karşı çıkmıştır. Ona göre M.Ö. IX. Yüzyıl sonlarında Urartuların batı yayılım politikaları sonucu yerlerinden sürülen Muşkiler, batıya yönelerek Orta Phrygia ve Geç Hitit bölgeleri arasına yerleşmişlerdir. (Anne-Marie

rum, Phryglerin, Konya ve Karaman çevresine egemen olmakla kalmayıp, Akdeniz kıyılarına da indiklerine işaret etmektedir.

Karadağ'ın içerisinde yer aldığı saha, M.Ö. 546'dan M.Ö. 333 yılındaki Büyük İskender hâkimiyetine kadar Pers yönetiminde kalmıştır. Ksenophon'dan bölgenin Lykaonia sınırları içerisinde olduğu anlaşılmaktadır²⁹. Karaman'dan sonraki Dağlık Kilikia ise Syennesisler yönetiminde olmalıdır³⁰. M.Ö. 401 yılında oluşturulan Kappadokia Satrâplığı içerisinde yer alan Karaman'ın bu dönemde sikke bastırıldığı anlaşılmıştır³¹.

M.Ö. 133 yılında Pergamon (Bergama) kralı III. Attalos (M.Ö. 138-133)'un vasiyetiyle Roma, Anadolu'da daha etkin bir politika izlemek durumunda kaldı. Bu bağlamda M.Ö. 129 yılında Manius Aquilius başkanlığındaki on kişilik bir senato heyeti (decem legati) tarafından Provincia Asia (Asia Eyaleti) kuruldu³². Eyaletin oluşum sürecindeki düzenlemelerle Phrygia'nın doğusu, Kilikia, Kastabala³³, Kybistra (Ereğli), Derbe (Kerti Höyük)'yi içine alan bölge, Roma müttefiki olan Kappadokia kralı Ariarathes'in çocuklarına bırakılmıştır³⁴.

Romalı prokonsul Pompeius, M.Ö. 64-63 yıllarında Manila Yasası'nın kendisine tanıdığı geniş yetkiyle Anadolu'da istediği düzenlemeleri yapma hakkını elde etmişti. Bu çerçevede M.Ö. II. Yüzyılın ikinci yarısından beri Romalılara sadakatle bağlı kalan Kappadokia kralı I. Ariobarnazes'e yeni topraklar vererek ödüllendirirken, Kilikia Eyaleti ile Kappadokia Krallığı arasında kalan bölgeyi Derbe tiranı Antipater'e verdi³⁵. Muhtemelen iç

Wittke, *Musker und Phryger Ein Beitrag zur Geschichte Anatoliens vom 12. Bis zum 7. Jh. V. Chr...* Beihefte zum Tübinger Atlas Des Vorderen Orients (TAVO), 99, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 2004, s. 128, 292). Muşkiler ve kökenleri konusunda detaylı bilgi için ayrıca bkz. Machteld J. Mellink, "Mita, Mushki and Phrygians", *Anadolu Araştırmaları*, II/1-2, (1965), s. 318 vd.; Veli Sevin, "The Early Iron Age In The Elazığ Region and the Problem of Mushkians", *Anatolian Studies*, XLI, 1991, s. 87-98; Wolfgang Röllig, "Muški, Mushki", *Reallexikon der Assyriologie*, VIII, (1993-1997), s. 493-495.

²⁹ Ksenophon, *Anabasis*, *Onbinlerin Dönüşü*, çev. Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınları, İstanbul 1998, II 19-20.

³⁰ Bahar, "Konya ve Çevresi Tarih Araştırmaları", s. 234.

³¹ Olivier Casabonne, "Notes Ciliciennes", *Anatolia Antiqua*, VII, 1999, s. 82.

³² Roma'nın Anadolu'da kurduğu bu ilk eyalet için bkz. Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/38, 2005, s. 14 vd.; Mehmet Ali Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği (İ.Ö. 205-25)", *Doğu-Batı (Romalılar I)*, 49, 2009, s. 208-210.

³³ Antik yazarlardan Pliny (*Natural History*, Edted H. R. Rackham, The Loeb Classical Library, London 1958, VI, 3)'de bir Kappadokia şehri olarak geçmektedir. Strabon (*Geographika*, *Antik Anadolu Coğrafyası*, *Kitap: XII-XIII-XIV*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, XII, 1, 4; XII, 2, 7), buradan iki defa ve Kybistra ile birlikte söz etmiş, bu iki şehri Tyana'dan uzak olmayan fakat Toroslara yakın bulunan bir yerde göstermişti. Ne var ki antik yazarlarda bu şekilde geçen Kastabala'nın yeri tartışma konusu olmuştur. W. M. Ramsay, antik yazarların vermiş oldukları bilgilerden yola çıkarak Kastabala'yı Ayrancı İlçesi'ne bağlı Ambar Köyü'ne yerleştirmişti (William Mitchell Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960, s. 378). Ancak Ambar Köyü'nde 1900 yılında bulunan meşhur lahit, köyün antik adının Sidemaria olduğunu ortaya koymuştur. M. H. Sayar ise, son zamanlarda Çukurova'nın kutsal kenti Hieropolis-Kastabala kentini konu alan çalışmasında Strabon'un Kappadokia'da ikinci bir Kastabala'nın varlığı konusunda yanlışlığa düştüğünü belirtmektedir (Mustafa Hamdi Sayar, "Çukurova'nın Kutsal Kenti Kastabala", *Arkeoloji ve Sanat*, 99, 2000, s. 2 dn. 5). Hieropolis-Kastabala dışında ikinci bir Kastabala'nın olmadığı konusunda ayrıca bkz. Louis Robert, "La Déesse de Hieropolis Castabala À l'époque Gréco-romaine", *André Dupont-Sommer-Louis Robert, La Déesse De Hieropolis Castabala (Cilicie)*, Bibliothèque Archéologique et historique de l'Institut français d'archéologue d'Istanbul 16, A. Maisonneuve, Paris 1964, s. 36-38.

³⁴ Trence Bruce Mitford-St. Andrews, "Roman Rough Cilicia", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II, 7.2. 1980, s. 1234-1235.

³⁵ Kaya, "Anadolu'da Roma Egemenliği", s. 221.

savaşların etkisiyle Roma'nın göz yumması sonucu ortaya çıkmış olan Antipater'in Lykaonia'daki bu krallığı, Derbe ve Laranda'yı da içine alan küçük bir sahadan ibaretti (Harita 2)³⁶.

Bölge, Cicero'nun Kilikia Eyaleti valiliği görevine gidişi sırasında da tarihi bir rol oynamış olmalıdır. Cicero'nun Ikonion (Konya)-Kybistra (Ereğli) yolculuğunun ayrıntıları hakkında maalesef yeterince bilgi sahibi değiliz. Ancak mektuplarından açıkça anlaşıldığı üzere Cicero, bu yolculuğu sırasında bölgenin yerel ve güçlü bir beyi olan Derbe'li Antipater'in misafiri ve dostu olmuştur³⁷.

M.Ö. 40-39 yıllarında Anadolu'yu siyasi olarak yeniden yapılandıran Marcus Antonius, Deiotarus'un torunu Kastor'u Galatia kralı olarak atadı. Ayrıca Caesar'a karşı Philippi Savaşı'na katılan Amyntas ile Laodikea'lı (Goncalı) Zeno'nun oğlu Polemo'ya kral unvanı verdi. Amyntas'ın krallığı Phrygia Paroreia³⁸, Pisidia ve Kilikia'nın bir kesimini içine alırken; Polemo'ya bırakılan krallık, başkenti Ikonion olmak üzere Lykaonia Ovası'nı, Toros dağlarını aşan geçitleri ve özellikle de Kilikia kapılarını kapsamıştır³⁹. Öte yandan Antonius'un bağımlı krallıklar atamasında onların Philippi Savaşı'ndaki hizmetleri önemli bir rol oynamıştır. Ancak bu uygulamada olası Parth saldırılarına karşı tampon bir bölge oluşturma ihtiyacı da etkili olmuştur⁴⁰. Bu açıdan bakıldığında Perilaus'un oğlu Derbe ve Laranda hâkimi Antipater'e verilen rol önemli olmalıdır. Çünkü M.Ö. 40 yılında Kilikia kapılarını Parthlara karşı savunma görevi ona verilmişti⁴¹.

Roma'daki iç savaşlar sırasında Kilikia Eyaleti parçalanmış ve feshedilmişti. Roma hükümeti, artık Anadolu'da prokonsul yerine yerli bir prens yani Galatia kralı Amyntas tarafından temsil edilmeye başlanmıştı. M.Ö. 31 yılındaki Actium Savaşı'nda Antonius ile yaptığı mücadeleyi kazanarak Roma'nın tek hâkimi durumuna gelen Octavianus (Augustus), Amyntas'ın krallığına ve mevcut topraklarına dokunmamıştır. Hatta Isauria'yı ve M.Ö. 36 yılından beri Kleopatra tarafından yönetilen Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikia)'yı da kendisine bağlamak suretiyle ödüllendirmiştir⁴². Böylece Yozgat'tan Manavgat'a kadar uzanan bir bölgeye egemen olduğu anlaşılan Amyntas'ın Side'de adına sikke bastırıldığı bilinmektedir⁴³.

³⁶ Strabon, XII, 6, 3; David Magie, *Roman Rule in Asia Minor: to the End of the Third Century After Christ I-II*, Princeton University Press, Princeton-New Jersey 1950, I, s. 1313; Stephen Mitchell, *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor, I-II: The Celts and the Impact of Roman Rule*, Clarendon Press, Oxford-New York 1993, I, s. 32.

³⁷ Cicero, *Epistulae ad Familiares. Letters to his friends*. With an English Translation by W. G. Williams, The Loeb Classical Library, London 1914-1927, XIII, 73; Klaus Belke ve Marcel Restle, "Die Feistungsanlage auf dem Baş Dağ (Kara Dağ): Eine Hellenistische Burg im zentralen Kleinasien", *Jahresh. d. Österr. Archäolog. Institutes*, LII, (1978-1980), s. 7.

³⁸ Phrygia'nın güneyinde Pisidia boyunca doğudan batıya doğru uzanan bölümüdür (Strabon XII, 8, 13-14).

³⁹ Mehmet Ali Kaya, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İlyâ Yayınevi, İzmir 2005, s. 146. Antonius'un M.Ö. 40-39'da oluşturmuş olduğu bağımlı krallıklar ve sınırları konusunda bkz. Magie, *a.g.e.*, s. 433 vd.; Mitchell, *a.g.e.*, s. 38.

⁴⁰ Kaya, *a.g.e.*, s. 146.

⁴¹ Ronald Syme, "Observations on the Province of Cilicia", *Anatolian Studies Presented William Hepburn Buckler (Edited William Moir Calder, Josef Keil)*, University Press, Manchester 1939, s. 328.

⁴² Kaya, *a.g.e.*, s. 148.

⁴³ Barclay V. Head, *Historia Numorum, A Manuel of Grek Numismatics*, At The Clarendon Press, Oxford 1911, s. 747; Sabahat Atlan, "Side'de Basılan Amyntas Sikkeleri, Die Münzprägung des Amyntas in Side", *Belleten*, XXXIX/156, 1975, s. 575 vd.

Octavianus tarafından Amyntas'a Homonadlar başta olmak üzere Pisidia ve Isauria bölgelerindeki itaat altına alınması güç olan kabilelerin etkisiz hale getirilmesi görevi verilmişti⁴⁴. Bölgenin fethine muhtemelen Kremna (Çamlık)'dan başlayan Amyntas, doğuya yönelerek Derbe'li Antipater ile de savaşmış, Antipater hem savaşı hem de hayatını kaybetmiştir. Laranda ve Derbe'yi ele geçirerek tahrip eden Amyntas, Antipater'in Derbe'deki kraliyet sarayını yıkarak burada kendisi için yenisini inşa ettirmeye başlamıştır⁴⁵.

Daha sonra Amyntas, askeri harekâtlarını Kilikia Trakheia, Pisidia ve Phrygia Paroreia bölgelerinde yoğunlaştırmıştır⁴⁶. Bu çerçevede M.Ö. 30-25 yıllarında Trogitis (Suğla) gölü çevresindeki geniş arazilerde yaşayan ve inatçı bir kavim olan Homonadların üzerine yürümüştür. Fakat öldürdüğü Homonad şeflerinin birisinin karısı tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür⁴⁷. Bölge, Amyntas'ın hakimiyetinden sonra bir kez daha karışıklık içinde kalmıştır. Zira onun ani ölümü üzerine Augustus, Galatia Krallığı'nı çocuklarına bırakmamış ve Provincia Galatia (Galatia Eyaleti)'ya dönüştürülmesine karar vermiştir⁴⁸. Böylece Marcus Lollius tarafından Roma'nın Anadolu'daki ilk imparatorluk eyaleti de kurulmuş oldu. Galatia'dan Pamphylia'ya kadar çok geniş bir sahayı kapsayan eyaletin sınırları sıklıkla değişmekle beraber, Lykaonia daima bu eyalet içerisinde kalmıştır⁴⁹.

Bölge, Kappadokia kralı Arkhaleos'un M.S. 17 yılında ölümü üzerine II. Arkhaleos'un yönetimine girdi. Strabon, Kybistra, Kastabala ve Derbe çevresinin Arkhaleos'un ölümü üzerine Tiberius tarafından kurulan Kappadokia eyaletine dahil edildiklerini, fakat daha sonraları Derbe ve Laranda'nın Koinon Lykaonon (Lykaonia Birliği) şehirlerinden olduklarını belirtmektedir⁵⁰.

M.S. 37 yılında Kilikia Trakheia ile birlikte Lykaonia'nın muhtemelen Kybistra, Kastabala ve Derbe'yi içine alan kısmı, Caligula Germanianus tarafından IV. Antiokhos ile Iotape Philidelphos'a verildi. Oluşturulan yeni eyalete IV. Antiokhos'un adına izafeten Strategia Antiokheiana adı verildi⁵¹. Karadağ ve çevresinin bu idari yapının merkezinde yer aldığı buradan açıkça anlaşılmaktadır.

⁴⁴ Ronald Sayme, "Toroşların Muntazam İşgali", *III. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 15-20 Kasım 1943), Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948, s. 571.

⁴⁵ Ronald Syme, *Anatolica Studies in Strabo*, Oxford University Press, Oxford 1995, s. 213; Kaya, *a.g.e.*, s. 150.

⁴⁶ Michael Ballance, "The Site of Derbe: A New Inscription", *Anatolian Studies*, VII, 1957, s. 147 vd.; Murat Arslan, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s. 180.

⁴⁷ Mehmet Özsait, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985, s. 83 vd.; Mitchell, *a.g.e.*, s. 41. Antik yazarlarda Amyntas'ın Homonadlarla mücadelesi ve ölümüyle ilgili gelişmeler için bkz. Tacitus, *Annales (The Annals of Tacitus)*, With an English Translation by J. Jacson, The Loeb Classical Library, London 1963, III, 48; Cassius Dio, *Historia Romana (Dio's Roman History)* With an English Translation by E. Car, The Loeb Classical Library, London 1961, LIII, 26. 3; Strabon, XII, 6. 3.

⁴⁸ Cassius Dio, XLIII, 26. 3; Barbara Levick, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, At The Clarendon Press, Oxford 1967, s. 29.

⁴⁹ Kaya, *a.g.e.*, s. 229.

⁵⁰ Strabon, XII, 1. 4.

⁵¹ Strategia Antiokheiana hakkında bkz. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 372; Sviatoslav Dmitriev, "Observations on the Historical Geography of Roman Cilicia", *Grek, Roman and Byzantine Studies*, 41, (2000 [2002]), s. 357 vd.

Kappadokia ve Galatia, Vespasianus (M.S. 79-81) tarafından birleştirildiği zaman Lykaonia da bu eyalete dahil edilmişti⁵². İmparator Antonius Pius zamanında (M.S. 138-161), Isauria ile Lykaonia Galatia'dan ayrılarak Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikia) ile birlikte büyük bir eyalet durumuna getirilmiştir⁵³. Bu düzenlemeyle oluşturulan üç vilayetin (Kilikia, Isauria ve Lykaonia) valisi de yine bir "consular legatus"tur. M.S. II. Yüzyılın sonlarına doğru oluşturulan yeni Isauria eyaleti, Lykaonia'nın güneyini de kapsamaktaydı⁵⁴.

Diocletianus zamanında (M.S. 248-305), Anadolu'daki eyaletlerde büyük çaplı değişikliklere gidilmiştir. Anadolu'nun 12 diocesiğe (bölge) ayrıldığı bu değişiklikler sırasında Karadağ'a kadar olan sahalarn, Pisidia içerisine alındığı anlaşılmaktadır⁵⁵.

M.S. 240 yıllarına doğru Kappadokia'yı istila eden I. Şapur'un yönetimindeki Sasani akınlarından Lykaonia'nın güney bölümü de olumsuz şekilde etkilenmiştir⁵⁶. Mazaka (Kayseri) ve Tyana'yı ele geçiren Sasani akınları, M.S. 251-252 yıllarında şiddetini daha da artırarak Garsarua (Aksaray) ve Savatra (Yağlıbayat)'ya kadar ulaşmış ve Roma'nın sınır savunma sistemini de tamamen çökertmiştir⁵⁷. I. Şapur, M.S. 259 yılında Karrhai (Harran) ve Edesa (Urfa) arasında P. Licinius Valerianus'u büyük bir bozguna uğratarak tüm Anadolu'yu istila etmiştir. I. Şapur, bu bozgunun sonra Kappadokia'nın büyük kentleriyle Kilikia Pedias (Ovalık Kilikia) kentlerinin tamamını ele geçirmişti. Sasani istilasından çok etkilenen kentler arasında Birtha/Barata (Binbir Kilise), İkonion (Konya) ve Laranda (Karaman) da vardı⁵⁸. Bunlardan İkonion ve Laranda, barış zamanında ihtiyaç duymadıkları için ihmal ettikleri kent tahkimatlarının ne kadar önemli olduğunu bu saldırılar sırasında acı bir şekilde tecrübe etmişlerdir. Kent tahkimatlarını güçlendirmek için kamu binalarını yıkarak bu yıkıntılardan elde ettikleri yapı malzemelerini kent duvarlarını yapmak ya da sağlamlaştırmak için kullanmışlardır⁵⁹. Bölge, M.S. 272 yılında imparator Domitius Aurelianus tarafından geri alınmıştır⁶⁰. M.S. 276 yılında Laranda, Lystra ile birlikte bütün Dağlık Kilikia'yı içine alacak şekilde yeniden düzenlenmiş olan Isauria Eyaleti içerisinde kalmıştır⁶¹.

Konstantinus Magnus (M.S. 306-337) zamanına denk gelen 325 Nikaia (İznik) konsülü kayıtlarından Lykaonia'nın batı ve güneyinin Pisidia ve Isauria arasında paylaşıldığı anlaşılmaktadır. M.S. III. Yüzyılın ortalarından itibaren Roma İmparatorluğu'nun Got ve Sasani istilaları, deprem ve salgınlar yüzünden geçirdiği büyük sarsıntılardan⁶² yararlanarak isyan eden Doğu Pisidia ve Isauria'daki eşkıyaların faaliyetlerinden en fazla zarar gören sahalarn,

⁵² Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 372; Hasan Bahar, *Isauria Bölgesi Tarihi*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1991, s. 94.

⁵³ Magie, *a.g.e.*, II, s. 1459 vd.; Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 418.

⁵⁴ Syme, *Anatolica*, s. 217.

⁵⁵ Bahar, *a.g.t.*, s. 95.

⁵⁶ Magie, *a.g.e.*, s. 694 vd.

⁵⁷ Mitchell, *a.g.e.*, s. 253.

⁵⁸ Claude Mutaftian, *La Cilicie au carrefour des empires*, Les Belles Lettres, 2 tomes, Paris 1988, s. 245; Emine Bilgiç, "M.S. III. Yüzyıl Roma-Sasani İhtilafına İlişkin Bir Değerlendirme: Pers Kralı I. Şapur'un Roma İmparatoru Valerianus'u Esir Alması", *Mediterranean Journal of Humanities*, II/2, 2012, s. 30.

⁵⁹ Kaya, *a.g.e.*, s. 206.

⁶⁰ Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 420.

⁶¹ Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, s. 421.

⁶² Mehmet Özseit, "Anadolu'da Hellenistik Dönem ve Roma Uygarlığı", *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, 2, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982, s. 394-395.

M.S. 354 yılında politik olarak Isauria Eyaleti içerisinde yer alan Lykaonia'nın güneyi olmuştur. Öyle ki Güney Lykaonia, en önemli şehri Laranda da dahil olmak üzere Isauria'lı eşkiyalar tarafından defalarca saldırıya uğramış ve talan edilmiştir⁶³.

I. Theodosius (M.S. 379-395)'tan sonra Lykaonia, Isauria ve Pamphylia eyaletlerinde değişiklik olmuş ve bu üç eyaletin sınırları, Trogitis Gölü'nün güneyinde birleşmiştir⁶⁴. Theodosius'un ülkesini iki oğlu arasında bölüştürmesiyle Lykaonia içerisinde kalan Karadağ çevresi de Doğu Roma (Bizans)'ya bırakılmıştır.

V. Yüzyılın hemen başlarında Anadolu'da Isaurialıların şiddetli baskınlarına maruz kalan bölgeler arasında Lykaonia da yer almaktadır. Öyle anlaşılıyor ki bu yüzyılın ortalarında da Isaurialıların komşu eyaletleri yağmalama eğilimleri bütün hızıyla devam etmiştir. Batıya ve kuzeye yönelik bu eğilimleri durdurmak için imparator I. Leon, Pamphylia, Pisidia ve Lykaonia'da yeni askeri garnizonlar kurmayı zorunlu görmüştür⁶⁵. Ne var ki imparator Leon'un Anadolu'nun merkezinde ve güneyindeki eyaletlerde barışı sağlamak için aldığı önlemler, çetelerin çıkardığı huzursuzluğu gidermek için muhtemelen yeterli olmamıştır. Zira 535 ve 536 yıllarında Justinian da bir takım önlemler almak durumunda kalmıştır. Ancak M.S. 541'de Mısır'da ortaya çıkan veba salgını, M.S. 542 yılında Galatia ile beraber Lykaonia'yı da etkisi altına almıştır⁶⁶. Bu nedenle Justinian tarafından alınan tedbirler de bölgede kalıcı bir barış ortamı sağlamaya yetmemiş olmalıdır.

Karadağ'daki Tarihi Eserler

Karadağ'ın çeşitli yüksekliklerdeki birçok tepesinde değişik amaçlar için yapılmış çok sayıda tarihi kalıntı vardır. Bunlardan dağın en yüksek noktasını oluşturan Mahalaç Tepesi, Hitit hiyeroglifleri ve Hıristiyanlık dönemi eserleriyle en dikkat çekici olanıdır⁶⁷. Ayrıca Asamadi ve Kayasarnıç mevkiğinde de kilise, manastır, şapel ve sarnıç türü eserler vardır. Kızıldağ, Candar, Kızıllıhisar ve Başdağ'da ise kale kalıntıları görülmektedir⁶⁸. Burada çoğunluğu dini ve askeri mimariye ait olan bu kalıntılar ana hatlarıyla tanıtılacaktır.

Kayasarnıç

Kayasarnıç ören yeri, Madenşehir ve Değle arasında Üçkuyu Köyü'nün hemen güneyinde yer alan küçük bir tepedir. Üçkuyu'dan Değle'ye doğru çıkarken yolun sağ tarafında ağaçlıklı bir tepe olarak hemen fark edilmektedir (Resim 2). Ramsay ile Bell, XX. Yüzyılın

⁶³ Özsaıt, "Anadolu'da Hellenistik Dönem ve Roma Uygarlığı", s. 403.

⁶⁴ Özsaıt, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, s. 102.

⁶⁵ Belke ve Restle, *a.g.e.*, s. 56.

⁶⁶ Belke ve Restle, *a.g.e.*, 56-57.

⁶⁷ Mehmet Kurt, "Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24), 2013, s. 39-45.

⁶⁸ De Laborde, *a.g.e.*, s. 120; Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 279 vd.; Belke ve Restle, *a.g.m.*, s. 18. Öte yandan, Ramsay ve Bell (*a.g.e.*, s. 18), Madenşehir'in batısındaki Göz Dağı'nın batı, kuzey ve doğu taraflarında belli belirsiz sur kalıntılarına rastladıklarını belirtmektedirler. S. Eyice (*a.g.e.*, s. 76) ise, yukarıda belirtilen dört kaleye Konya yönündeki ovaya hâkim konumda bulunan Göz Dağı'nı da eklemektedir. Bölgede yapmış olduğumuz araştırmalar sırasında sur kalıntısına ait olabilecek herhangi bir ize rastlamadık. Ancak tepenin çevreye hâkim konumu bir savunma işlevinin olduğunu düşündürmektedir.

hemen başında burada yapmış oldukları incelemelerde üç nefli bir kiliseyle bir şapel kalıntısı ve manastıra ait izler tespit etmişlerdir. Onların anlattıklarına göre küçük bir pencerenin seçilebildiği doğu ucun dışında pencere seviyesinin altına kadar harap olmuş olan kilise, çok kaba yapılı ve narthex'siz olup, her bir dizi de üç payeyle üç nefte ayrılmıştır. Ana apsisin dışarı yuvarlak bir çıkıntı oluşturmamasına karşılık, yan apsisler duvar kalınlığında nişler olup dışarıdan görünmemektedir. Kilisenin doğusunda bulunan şapel narthex'siz küçük bir bina-dır. Güney duvarı, dağ geçidine düşmüştür. Kilisenin batı ve kuzey taraflarında önemli bir alanı kaplayan manastır binaları viran olmuş ve üzerini çalılıklar kaplamıştır⁶⁹. S. Eyice'nin araştırmaları sırasında⁷⁰ göremediği bu yapıları doğal olarak 2011 yılında yaptığımız incelemeler sırasında biz de göremedik. Kayasarnıç tepesinde niteliği seçilemeyen bazı temel izleri dışında ayakta kalmış tek bir bina yoktur. Sadece doğu yönlü girişe sahip mekânların kapı söveleri dikkat çekmektedir (Resim 3). Bunlar, Ramsay ve Bell tarafından yukarıda tanımlanan yapılardan birisine ait olmalıdır.

Öte yandan Kayasarnıç kalıntıları sahasında, yerleşimin adından da anlaşılacağı üzere çok sayıda sarnıç yapısı (Resim 4) ve işlevini tam olarak kestiremediğimiz mimari yapı izlerine de rastlanmaktadır (Resim 5). Bunlar arasında büyük ölçüleri nedeniyle ana kayaya açılmış bir sarnıç olduğunu düşündüğümüz yapı dikkat çekicidir. Yanlardaki akıtma kanalcıkları sarnıca suyun dolması ve fazla suyun tahliyesi için yapılmış olmalıdır (Resim 6, 7). Ayrıca çevrede görülen çeşitli şekillerdeki nişler, yerleşimin bu bölümünün aynı zamanda kutsal bir mekân olarak düzenlendiğine de işaret etmektedir.

Öte yandan Kayasarnıç yerleşimi, hâkim konumu nedeniyle güvenlikle ilgili bir işleve de sahip olmalıdır. Karadağ'ın zirvesindeki birçok kale yanında, Kayasarnıç ve Madenşehir'in güneyindeki Kartallık Tepesi birlikte değerlendirildiğinde Karadağ'da kademeli bir savunma sisteminin varlığı düşünülebilir.

Asamadi

Mahalaç Tepesi'nin doğu yönünde önceden yöre halkının Asamadi⁷¹ olarak adlandırıldıkları yerde oldukça harap olmuş durumda bir manastır kalıntısı bulunmaktadır. Burada gerek esas kilise ve gerekse şapel, tek nefli ve apsisli olup, basit yapılar halindedir. Duvar işçilikleri çok kötüdür. Daha XX. Yüzyıl başında harap olmuş durumda bulunan kilise, dar bir narthex'e sahiptir. Manastır yapısı, yıkıntıların ve toprağın altında kalmıştır. Muhtemelen duvar doğu tarafına doğru kapanışı tamamlayacak şekilde devam etmekteydi. Avlunun ortasında bir sarnıç yapısı yer alır. Ayrıca manastırın kuzey doğusundaki kayalar arasında kare şeklinde yontulmuş ve içi oyulmuş bir kaya kitlesi de bulunmaktadır⁷².

Asamadi adı verilen bu sırtın alt kısımlarında batıya doğru Karadağ'ın en önemli su kaynakları bulunmaktadır. Bu nedenle yakın zamana kadar Dinek Köyü sakinlerinin yaylası

⁶⁹ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 273, fig. 233, 234a-b.

⁷⁰ Eyice, *a.g.e.*, s. 79.

⁷¹ Kelimenin ne anlama geldiği bilinmemektedir. Nitekim W. M. Ramsay, "*Burasının ismini hangi efsaneden aldığı bilmiyorum, bu muhtemelen eski bir kelimenin bozulmuş şeklidir*" ifadesini kullanır (Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 256).

⁷² Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 256, fig. 213-215; Eyice, *a.g.e.*, s. 78-79, res. 209-212.

durumunda idi. Söz konusu kaynaklardan Madenşehir'deki sarnıçlara su getirildiği de düşünülmektedir⁷³.

Mahalaç Tepesi

Karadağ'daki çok sayıda tarihi kalıntılar sahasının en önemlisini dağın en yüksek noktasında yer alan Mahalaç Tepesi oluşturmaktadır. Tepeye Karaman-Karapınar yolu üzerinden, Kılbasan Kasabası'nı geçtikten sonra sola ayrılarak ulaşılmaktadır. Mahalaç'ın bulunduğu zirvede bazı resmi kurumların bulunması sebebiyle yolu asfaltlanmış ve Karadağ'ın diğer tepelerine göre ulaşım kolaylaşmıştır.

Yöre halkı tarafından Mahlaç olarak adlandırılan tepenin adının Mihaliç'ten bozulma olduğu ve adın esasının Hıristiyanlıktaki Başmelek Mikhael'den geldiği düşünülmektedir. Başmelek Mikhael, Anadolu'nun çok eski inançlarındaki bir varlığın Hıristiyanlaşmış şekli olup, iyi melekler ordusunun kumandanı sayılan Mikhael kültü için daima yüksek tepeler seçilmiştir⁷⁴. Nitekim Mahalaç'taki kilisenin yakınında Hitit Devri'ne ait bir sunak ve Hitit hiyeroglifleri bulunmuştur⁷⁵. Kilise, söz konusu Hitit sunağı ve kutsal alanının üzerine yapılmış olup, Mikhael Mahalaç'ta bir Hitit tanrısının yerini almış olmalıdır⁷⁶.

Hiyeroglif Yazıtlar: Mahalaç Tepesi'nin kuzey tarafında ve kilisenin hemen altında batıya doğru Hıristiyanlık dönemine ait bazı duvar kalıntılarının olduğu sahada iki adet de yazıt bulunmaktadır. Daha büyük ve okunaklı olan Karadağ 1 yazıtında (Resim 8) şu ifadeler geçmektedir: “1 Bu bölgedeki⁷⁷ Göğün Fırtına Tanrısı, Büyük Dağ Tanrısı (ve) her tanrı (için?), Büyük

⁷³ Konyalı, *a.g.e.*, s. 572.

⁷⁴ Eyice, *a.g.e.*, s. 64-65, dn. 149.

⁷⁵ Söz konusu yazıtlar, ilk defa Ramsay ve Bell tarafından keşfedilmiş ve yayınlanmıştır (Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 212, 505-512, fig. 375, 1a ve 1b). Daha sonra bu notlar esas alınarak çok sayıda çalışma yapılmıştır. Karadağ Hitit hiyeroglif yazıtları için bkz. Naci Fikret Baştaç, *Konya, I, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1945*, s. 63 vd.; Hans G. Güterbock, “Alte und Neue Hethitische Denkmäler”, *Halil Edhem Hatıra Kitabı I-II, In Memoriam Halil Edhem*, Vol. I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1947, s. 52-55, Lev. V-VI; Hatice Gonnet, “Nouvelles Données Archéologiques Relatives aux Inscriptions Hieroglyphiques de Hartapusa À Kızıldağ”, *Archéologie et Religions de l'Anatolie Ancienne, Mélanges en l'honneur du Professeur Paul Naster (Édites par Robert Donceel, René Lebrun)*, Centre d'histoire des Religions, Louvain-la-Neuve 1984, s. 119 vd.; Hawkins, *Hieroglyphic Inscription*, s. 103-107; Karauğuz, *a.g.e.*, s. 132, Lev. XXIX.

⁷⁶ Anadolu'da bilhassa yüksekliklerde bulunan ve çok eski inançların hatırası olan bir takım kült yerleri değişik çağlarda yeni inanışlara göre adlandırılmış, bu şekilde o yerin kutsallığı da devam ettirilmiştir (Eyice, *a.g.e.*, s. 65, dn. 150). Nitekim yine Karadağ çevresinde ritüeller için kutsal bir mekân olarak kullanılmış ve küçük manastır binalarının ekli olduğu kiliselerle taçlandırılmış Maden Dağı (Göz Dağı), Kızıldağ ve Çet Dağı zirveleri de aynı çerçevede değerlendirilmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 17-18. Öte yandan Karaman'ın güneydoğusunda bölgenin önemli yükseltilerinden birisi durumunda olan ve üzerinde yoğun kalıntıların yer aldığı dağ, yöre halkı tarafından Meyil Dağı olarak bilinmektedir. Bu dağın adı muhtemelen Mikhael'den gelmiş olmalıdır. Zira XVI. Yüzyıl Osmanlı kaynaklarında Mihail Dağı olarak geçmektedir (Osman Gümüşçü, *XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s. 64).

⁷⁷Yazıtta geçen “Bu bölge”, Toros Ülkesi olarak düşünülmüştür (Sedat Alp, “Eine Neue Hieroglyphen hethitische Inschrift Der Gruppe Kızıl Dağ-Kara Dağ aus Der Nahe von Aksaray und Die Früher Publizierten Inschriften Derselben Gruppe”, *Anatolian Studies (Presented to Hans Gustav Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday)*, Nederlands historisch-archaeologisch instituut Nabije Oosten, İstanbul 1974, s. 26). Toros kelimesi ise boğa anlamına gelmektedir (Mutafian, *a.g.e.*, 5). B. Hrozný'ye göre bu ülkeler ve dağlar, adını adak hayvanı boğa olan -ki tanrının gücünü temsil ederdi- Hitit Fırtına Tanrısı kültürünün yaygın olduğu Toros Ülkesi'nden almıştır. Ayrıca dini merkez olan Barata'nın Binbir Kilise'de arandığına işaret eden Hrozný, Hitit Hiyeroglif yazıtlarında geçen

Kral Majeste Hartapuş 2 Bütün ülkeleri fetheden (o), [3 Göğün Fırtına Tanrısı ve her tanrı için (?)]⁷⁸. Karadağ 2 yazıtında ise sadece "Büyük Kral Hartapuş"⁷⁹ okunmuştur (Resim 9)⁷⁹.

Yazıtlardaki Hartapuş, Murşili'nin oğlu olarak geçer ve M.Ö. II. Bin yılda Anadolu'da sadece Hattuşa'daki Hitit krallarının kullandıkları "Büyük Kral, Kahraman" unvanlarını kullanır. Muwattalli'nin Hititlerin başkentini Tarhuntaşşa'ya taşımış olması ve Boğazkale'de Kurunta'nın büyük kral olduğunu gösteren bullalara rastlanması, Hartapuş ve babası Murşili'nin Tarhuntaşşa kralı Kurunta'nın halefleri olabileceği tezinin ortaya atılmasına sebep olmuştur⁸⁰. Bu durumda Muwattalli'nin torunu olup, büyük bir ihtimalle babasının sürgün yıllarında doğmuş olan Hartapuş, "Büyük Kral" unvanı taşıdığına göre bağımlı bir kral değildir. Hattuşa'da onunla ilgili herhangi bir buluntuya rastlanmadığına göre Hartapuş, Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra Tarhuntaşşa'da krallığını ilan etmiş olmalıdır⁸¹. Öyle ise daha sonraki dönemlerde Kurunta'nın kurmuş olduğu hanedan çizgisi, Kızıldağ ve Karadağ'da Murşili ve onun oğlu Hartapuş tarafından devam ettirilmiş olmalıdır⁸². Batı ve kuzey sınırı kesinlik kazanmamış olmakla birlikte, hiyeroglif yazıtların dağılımından Hartapuş'un hâkimiyetini Aksaray yakınlarından⁸³, Elbistan'a kadar genişlettiği anlaşılmaktadır⁸⁴. O halde Karadağ'ın içerisinde yer aldığı Lykaonia Ovası, Hartapuş Krallığı için merkezi bir konumda olmalıdır.

Mahalaç Kilisesi: Mahalaç'ın diğer önemli kalıntılarını dış narthex'e sahip haç şeklinde kilise (Resim 10) ve yine haç şeklinde bir mezar şapeli oluşturmaktadır (Resim 11)⁸⁵. Kilisenin batı bölümünde kare şeklinde oyulmuş deliği olan kemerli bir sarnıç bulunmaktadır⁸⁶. Sarnıçın üst örtüsü olduğu anlaşılan eserde, ortada kapağın oturduğu yivleriyle birlikte kareye yakın bir açıklık yer almaktadır. Kapak, muhtemelen sabitleniyordu ve açılır-kapanır bir düzeneğe sahipti.

Esas kompleksin dışında, biraz daha alçak seviyede ve kilisenin güneyine doğru bir sarnıçla, bitişiğinde kare planlı bir oda olan tek nef ve apsisten ibaret bir şapel yer almaktadır.

Barmeta'nın Barata olarak değişmiş olabileceği ve burasının Toros Ülkesi'nin başkenti ya da başkentlerinden birisi olabileceğini belirtmiştir (Hrozný, a.g.m., 206 vd. dn. 8).

⁷⁸Alp, "Eine Neue Hieroglyphen hethitische", s. 25-26; Hawkins, *Hieroglyphic Inscription*, s. 104-105; Karauğuz, a.g.e., s. 132.

⁷⁹Alp, "Eine Neue Hieroglyphen hethitische", s. 26 vd.; Hawkins, *Hieroglyphic Inscription*, s. 104-105; Karauğuz, a.g.e., s. 132.

⁸⁰Alp, "Bronz Tablet ve Tarhuntaşşa Kentinin Yeri", s. 9 vd. Genellikle burada geçen Murşili'nin, III. Hattuşili tarafından sürgüne gönderilen Muwattalli'nin oğlu III. Murşili olduğu ve Murşili'nin de Urhi-Teşup'un krallık adı olduğu kabul edilmektedir (Ünal, a.g.e., s. 182). Öte yandan Hartapuş'un babasının Kurunta ailesinden çıkmış, Urhi-Teşup dışında başka bir Murşili olabileceği yorumları da yapılmıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. John David Hawkins, "The Inscription of the Kızıl Dağ and the Kara Dağ in the Light of the Yalburt Inscription", *Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, Sedat Alp'e Armağan*, (Edited by Heinrich Otten, Ekrem Akurgal, Hayri Ertem, Aygül Sül), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 270.

⁸¹ Ünal, a.g.e., s. 182.

⁸² Karauğuz vd., a.g.m., s. 9.

⁸³ Alp, "Bronz Tablet ve Tarhuntaşşa Kentinin Yeri", s. 22.

⁸⁴ Bu konuda bkz. John David Hawkins, "The Historical Significance of the Karahöyük (Elbistan) Stele", *Aspect of Art Iconography: Anatolia And Its Neighbors Studies In Honour of Nimet Özgüç, Nimet Özgüç'e Armağan* (Edited by Machteld J. Mellink, Edith Paroda, Tahsin Özgüç), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 278.

⁸⁵ Ramsay ve Bell, a.g.e., s. 241-256, fig. 199-212, Eyice, a.g.e., s. 64-69, res. 175-183.

⁸⁶ Ramsay ve Bell, a.g.e., s. 241.

Ancak bu yapı, daha XX. Yüzyılın başında bir hayli yıkık durumdadır⁸⁷. Manastır ise bugün tamamen yıkılmıştır⁸⁸.

Kompleksi oluşturan binalar, taş dehlizlerle birbirlerine bağlanmışlardır. Bu şekilde sağlam ve kapalı dehlizlerin varlığı, bulunduğu konum nedeniyle yılın büyük bir bölümünde kar, soğuk ve fırtınanın hüküm sürmesiyle açıklanmaktadır⁸⁹.

Mahalaç Kilisesi, ortasında Malta haçlı bir madalyon işlenmiş masif lentolu bir kapısı, duvarlarla sınırlandırılmış ve şekillendirilmiş Latin haçı biçimindeki naosu, kule şeklinde yükselen ortadaki kare bölümüyle önemli bir eserdir. Mahalaç'taki mezar şapelinin apsis kısmındaki yazıtlardan⁹⁰ Mahalaç kilisesinin yanındaki küçük binanın bir mezar şapeli olarak yapıldığı ve buraya Leontios adında bir şahsın gömüldüğü anlaşılmaktadır. "Serbest" haç planlı küçük bir yapı olan mezar şapelinde haçın kolları at nalı kavisli beşik tonozlarla örtülmüştür. Haçın üç kolu birer arcosolium olup, şapel bu planıyla Hıristiyanlaşmış bir Geç Roma türbe binası kimliği taşımaktadır⁹¹. Barata'nın Binbir Kilise'ye lokalizesinin ve mezar şapelinde geçen bu şahsın, Barata piskoposu olan Leontios ile aynı olması durumunda eserin yapılış tarihi olarak V. Yüzyıl kabul edilebilir⁹².

Candar Tepesi

Karadağ'ın kuzey eteklerinde ve Madenşehir'in güneybatısında, kuzey-güney doğrultusunda uzanan kayalık tepededir. Karadağ kaleleri içerisinde en küçüğü ve en az öneme sahip olanıdır⁹³. Buna rağmen önemli kalıntılar barındırdığı anlaşılan tepede bugün istinat duvarlarıyla odaların temel kalıntılarından başka bir şey kalmamıştır (Resim 12). Zira kalıntılar sahası, aşırı tahribat görmüştür. Nispeten sağlam durumda bulunan kale duvarı izlerinden düzgün blok taşlarla isodomik duvar örgü tekniğinde ve yer yer atkı taşları kullanılmak suretiyle inşa edilmiştir (Resim 13). Ana tanrıça kültüyle ilgili olması gereken bir kaya döşemi de dikkat çekicidir (Resim 14).

Candar Tepesi'nde düzenli bir seramik dağılımı gözlenmektedir. Kaba depolama kaplarına ait seramiklerin kimilerinde hamur yaşken yapılan dalga ve iplik bezemeler görülmektedir. Yer yer ince cidarlı çömleklere ait kaide ve kulplara da rastlanır. Yüzeyde görülen pürüzler, iri kum katkılı olduğunu göstermektedir.

⁸⁷ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 241. Mahalaç'taki kilise ve mezar şapelinin mimari özellikleri konusunda detaylı bilgi için bkz. Eyice, *a.g.e.*, s. 67 vd.

⁸⁸ Tüm bu kompleks içerisindeki temel yapı olarak manastır kabul edilmektedir. Bir Hitit sunak yeri üzerine bir kilise yapılmış, daha sonra bir dehlizle arkadaki manastıra bağlanmıştır. Daha geç bir devirde kilisenin batı tarafına Leontios'un mezar şapeli yapılmış ve kilisenin batı cephesine eklenen bir dış narthex'ten bu şapеле bir kapalı dehliz eklenmiştir. Bu konuda bkz. Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 255; Eyice, *a.g.e.*, s. 67.

⁸⁹ Eyice, *a.g.e.*, s. 66.

⁹⁰ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 556, no. 58-59.

⁹¹ Eyice, *a.g.e.*, s. 69.

⁹² Mahalaç'taki kompleksi oluşturan eserlerin V.-VI. Yüzyıllara tarihlendirilmesi konusunda yorum ve öneriler için bkz. Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 255; Josef Fink, *Die Kuppel über dem Viereck, Ursprung und Gestalt*, K. Alber, Freiburg-München 1958, s. 43; Eyice, *a.g.e.*, s. 66.

⁹³ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 279.

Kızılhisar

Kızılhisar ören yeri, Karadağ'ın batı yamacında yüksek bir noktada yer almaktadır. Tepenin kraterine bakan doğu tarafı sarp bir yapıya sahip olup, aynı zamanda doğal bir korunak oluşturmaktadır (Resim 15). Kalıntılar, son derece dik bir yapıda olan tepenin batısında Konya Ovası'na bakan oldukça geniş bir yamaç üzerinde bulunur. Eskiden de ulaşım, muhtemelen yerleşimin güneydoğu yönünden ve yolu açmak için kesilmiş kayaların arasından kıvrılan bugünkü patika yoldan sağlanmaktaydı (Resim 16). Sur duvarının tamamen dışında kalan bu patikanın kenarında bulunan küçük bir kaya bloku üzerindeki nişin, buradaki bir mezarla ya da ana tanrıça kültüyle ilgili olduğunu düşünmekteyiz.

Yerleşimin kuzeybatı tarafında büyük bir istinat duvarı kale alanını desteklemektedir. Topografyaya uygun olarak devam eden istinat duvarlarında çokgen, düzgün dörtgen ve moloz taşlar kullanıldığı görülmektedir (Resim 17). Diğer üç tarafında ise kale birer kaya çıkıntısıyla sınırlanmaktadır. Bu kayalar, çoğu yerlerinde karşılarında yapılacak duvarlarda kullanılmak üzere kesilmiş, daha büyük bloklar savunma hattına dahil edilmiştir⁹⁴. Binalar, yıkık ve çalılarla kaplı olmasından dolayı işlevlerini tespit etmek zordur. Ancak alanın ortasında üst yapısı tonozla kaplı olduğu anlaşılan büyük bir çifte sarnıç bulunmaktadır (Resim 18). Buradan doğuya doğru ise birbirinden tonozla ayrılmış iki katlı bir bina görülmektedir. Binanın alt katı kaba, fakat üst kat daha özenli bir şekilde döşenmiş taşlardan inşa edilmiştir (Resim 19). Ana giriş kapısı savunması kolay bir geçit oluşturacak şekilde inşa edilmiş duvarların arkasından kuzeybatıya açılmaktadır⁹⁵. Ne amaçla yapıldığını tahmin etmek güç olmakla birlikte, dini bir işlevi olmamalıydı.

Kızılhisar surları içerisindeki kayalıklarda basamaklı kaya anıtları, irili ufaklı çok sayıda sunu çukuru ve mihrap nişler ise, tepenin hakim konumuna paralel olarak kutsal bir alan düzenlemesine ait olmalıdır (Resim 20).

Öte yandan Kızılhisar'a giden patika yolun başlangıç noktasında bulunan kuyunun güneydoğusunda fazla büyük olmayan, ancak dik bir yapıya sahip tepe bulunmaktadır. Bu tepenin yamaçlarında yer yer rastlanan kalıntılar ise tepeyi çevreleyen sura ait olmalıdır. Ayrıca Kızılhisar'ın kuzeyinde ve Karadağ'ın batı eteklerinde Saraybeli denilen mevkide de geniş kalıntıların varlığından söz edilmektedir⁹⁶.

Başdağ

Bu yapılar, Karadağ volkanik kütesinin güneydeki bir parçası durumunda bulunan Başdağ'ın üzerinde yer almaktadır. 2010 yılında yol açma aracıyla açılmış oldukça bozuk zeminli bir yoldan arazi aracı sayesinde kraterine kadar ulaşabildik. Bir patika üzerinden açılan bu yol, muhtemelen antik yolun da güzergahını oluşturmaktaydı⁹⁷.

⁹⁴ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 279.

⁹⁵ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 280, fig. 238.

⁹⁶ 2011 yılı içerisinde bölgede yaptığımız incelemeler sırasında ulaşım zorluğu ve zaman darlığı nedeniyle maalesef Saraybeli'ni göremedik.

⁹⁷ Turgut Saner, "Karaman-Başdağ'da Hellenistik (?) Yapı Grubu", *Olba*, II/2, 1999, s. 345.

Karadağ'daki yapılar ve bugüne kadar gelmiş olan dört kalenin hiç şüphesiz en önemlisi 2000 m yükseklikte bulunan Başdağ'daki kalıntılardır⁹⁸. Kalıntılar, ikisi karşılıklı duran ikiz tepeler üzerinde, üçüncüsü ise bunların arasındaki geçitte yer alan üç grup binadan oluşmaktadır⁹⁹. Ayrıca dördüncü bir kalıntıyı da volkanın kraterindeki dairesel su havuzu oluşturmaktadır.

Bunlar içerisinde ana bina, kuzeydeki tepede bulunan yapıdır (Resim 21). Esas kalenin bulunduğu bu tepe, Mahalaç ve Kılbasan'a hâkim bir konumdadır. Gayet uzun ve muntazam yontulmuş blok halindeki taşlardan inşa edilmiş olan kale, yer yer kale bedenlerinin akması sebebiyle harap olmuş durumdadır¹⁰⁰. Kaleden kopan taşlar, dağın ortasına bakan yamaçta çalılıklar arasında fark edilmektedir. Herhangi bir kapı kalıntısına rastlanmayan yapının güneydoğudan başlayarak sağa doğru altıgen, dairesel ve sekizgen kenarlı olmak üzere üç burcu bulunmaktadır (Resim 22)¹⁰¹. Pseudo-isodomik duvar örgü tekniğinde inşa edilmiş olan burçlardan ikisi kuzeyde ve biri de doğu tarafta yer alır. Dördüncü köşede kraterin kayalık olan kenarı savunma için yeterli görülmüş ve duvar buraya kadar uzatılmadığı gibi, güney batı köşesine burç da konulmamıştır. Beden duvarlarıyla bağlı olan bu burçlardan altıgen olanı, dairesel bir tabana sahiptir. Blokların kenarları yerleştirme hatları elde etmek için açılı olarak kesilmiştir. Atkı blokları, dar-uzun biçimleriyle örgü içinde fark edilmektedir. Sağa yakın kısımlara anathyrosis şeritleri işlenmiş, blokların yan yüzeyleri murçla kabaca düzenlenmiştir¹⁰². Batısında içeriye bağlantıyı sağlayacak bir kapısı bulunmayan burcun iç ve dış duvar yüzeyleri aynı işçiliğe sahiptir. Dairesel burç ve onun sekiz kenarlı burçla bağlantısını sağlayan beden duvarı yapının en iyi korunmuş bölümlerini oluşturmaktadır. Sekiz kenarlı burç ise sadece kaide seviyesinde korunmuştur¹⁰³. Kalenin tamamı görülemede olup, batıdaki yarısı tamamen harap olmuş ve ağaçlar tarafından kaplanmış durumdadır. Bununla birlikte tamamının dikdörtgene yakın bir planda olduğu tahmin edilmektedir¹⁰⁴.

Kuzeyde esas kale duvarının dışında ikinci bir duvar daha fark edilmektedir. Kuzeydeki yapıda burçların iç taraflarına düşen mekânlarda yer yer gözlenen koğuş şeklindeki tonozlu yapıların işlevi tam kestirilememektedir. Ancak iç avluda bu mekânların batısında yer alan üstü açık, kare planlı büyük yapının sarnıç olduğu anlaşılmaktadır (Resim 23). Bu sarnıcın iç yan yüzeyi harç kullanılmak suretiyle küçük moloz taşlarla örülmüştür. Mükemmel bir duvar işçiliğine sahip yapının Karadağ'da başka bir benzeri de yoktur. Sarnıç, her birisi diğeri için bağlayıcı bir taş olacak şekilde çaprazlama yerleştirilen büyük bloklardan inşa edilmiştir. Taş

⁹⁸ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 280 vd., fig. 239-245; Eyice, *a.g.e.*, s. 76-78, res. 203-208; Belke ve Restle, *a.g.m.*, s. 17-30, res. 1-11.

⁹⁹ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 280; Belke ve Restle, *a.g.m.*, s. 17.

¹⁰⁰ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 280, fig. 239 a-b, 241-244.

¹⁰¹ T. Saner'e göre Başdağ'daki bu kuzey yapısında burçların varlığı askeri bir işlevi akla getirir de yerleştiği alanın mahfuz konumu ve her burcunda başka bir biçim aranması bu yapıya tasarım zenginliği, hatta tasarım fantezisi barındıran bir şato özelliği kazandırmaktadır (Saner, *a.g.m.*, s. 350).

¹⁰² Saner, *a.g.m.*, s. 352, fig. 2, 7.

¹⁰³ Söz konusu burçların mimari özellikleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 285; Saner, *a.g.m.*, s. 346-347.

¹⁰⁴ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 285; Eyice, *a.g.e.*, s. 76; Saner, *a.g.m.*, s. 346.

sıraları, geniş ve dar olarak dönüşümlü bir şekilde yerleştirilmiştir¹⁰⁵. Zeminindeki taşıyıcı ayak kalıntılarının gösterdiği gibi, özgün durumunda bir örtüyle kapatılmıştır¹⁰⁶.

Başdağ'da iki zirvenin arasındaki belde dörtgen planlı bir yapı yer almaktadır (Resim 24)¹⁰⁷. Yapının güney tarafa açılan bir kapısı olup, dikdörtgen şeklinde bir orta avlusu vardır. Bölme duvarlarına ait kalıntılardan anlaşıldığına göre orta avlunun her iki yanında çok sayıda koğuş yer almaktadır. Her ne kadar kuzey tepedeki kale kadar özenli olmasa da genelde dar uzun bloklarla yapılmış duvarları iyi korunmuştur (Resim 25). Duvarlar, iki cidarlıdır. Dış cidar dikdörtgen, bazen de yamuk bloklardan örülmüştür. Yapının iç cidarı, bazı noktalarda blok kenarlarının düz olmamasından dolayı, gevşek bir örgü sergilemektedir. Bloklar, kuzey yapısındaki gibi kenarlarda açıyla kesilmiştir. Yüzeylerin murçla düzenlendiğine ilişkin izler yer yer seçilebilmektedir¹⁰⁸. Yapının işlevi kesin olarak saptanamasa da bulunduğu konum ve koğuş sayısının fazlalığı nedeniyle askeri bir amaçla kullanılmış olmalıdır¹⁰⁹. Bu yapının 15-20 m doğusunda yer alan ve muhtemelen söz konusu yapıyla bağlantılı olan bir başka mekanın işlevi konusunda tahminde bulunmak hemen hemen imkânsızdır. Bu mekan, ağaçlar arasında kalmış ve aşırı tahribat görmüştür.

Güneydeki zirveye yerleştirilen yapı isodomik duvar örgü tekniğinde ve kuzeydekine göre daha kaba yontulmuş taşlardan inşa edilmiştir (Resim 26)¹¹⁰. Yapı, burçsuz olup güneyde bir kapısı bulunur. Kapının kuzeydeki karşılığı ise örülmek suretiyle kapatılmıştır. Tepenin zirvesinde bütün ovaya hakim bir konumda olması (Resim 27), yapının çevreyi gözetleme işlevinin önceliğine işaret etmektedir¹¹¹. Harç kullanılmamış olan yapının duvarları iki cidarlıdır. İç duvarlarında taşlar çok özensiz bir şekilde yerleştirilmiş olup, dış cephenin işçiliği nispeten daha iyi durumdadır. Düzensiz bir plana sahip bu yapının doğu tarafında birbirini izleyen dört oda sıralanmaktadır. Batı taraftaki tek odayla arada kalan mekân yapının tümünü oluşturmaktadır. İçerisinde ve yakın çevresinde manastır, kilise, şapel gibi dini karakterde bir yapı bulunmayan bu çok odalı mekanın askeri amaçlar için kullanılmış olduğunu tahmin etmekteyiz¹¹². Öte yandan araştırmalarımız sırasında bu mekan çevresinde sarnıç benzeri bir yapıya da rastlamadık. Kuzeydeki kalenin içerisinde bir sarnıç olduğundan, sırttaki yapıyla birlikte bu yapının da su ihtiyacı kraterdeki havuzdan karşılanmış olmalıdır.

Başdağ'daki karşılıklı iki tepenin ortasında bir krater çukuru yer almaktadır. Bu çukurun en tabanında ise dairesel formda büyükçe bir havuz yapısı bulunmaktadır (Resim 28). Havuz, çok düzgün işçiliğe sahip muntazam kesme taşlarla çevrilmiştir. Dairesel havuza kuzeyden bağlı ve ondan daha derin olduğu anlaşılan dikdörtgen planlı ikinci bir havuz yer almaktadır.

¹⁰⁵ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 285.

¹⁰⁶ Saner, a.g.m., s. 348.

¹⁰⁷ Ramsay ve Bell (*a.g.e.*, s. 285) ve Eyice (*a.g.e.*, s. 77)'nin eserlerinde kare planlı olarak gösterilen yapının, ölçülerek bir plan krokisi çıkartılmıştır. Plan, yapının yaklaşık 36.50 x 37.20 m'lik kenar ölçüleriyle kareye çok yakın bir dikdörtgen olduğunu göstermiştir. Bkz. Saner, a.g.m., s. 347, dn. 11.

¹⁰⁸ Saner, a.g.m., s. 347-348.

¹⁰⁹ Ramsay ve Bell de bu binanın askerler için bir kışla hizmeti gördüğünü ve burada hatırı sayılır bir kuvvet konuşlandırılmış olduğunu belirtmektedirler (Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 286).

¹¹⁰ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 286, fig. 239 c, 245-248; Eyice, *a.g.e.*, s. 77.

¹¹¹ Saner, a.g.m., s. 348.

¹¹² Nitekim S. Eyice, yöre halkı tarafından "Susuz kale" olarak adlandırılan yapının tahkim edilmiş bir şato olabileceğini belirtmektedir (Eyice, *a.g.e.*, s. 77).

Muhtemelen burada konuşlandırılmış askeri kuvvetin su ihtiyacını karşılayan havuz, tepelerden inen dereler ve kar sularıyla beslenmekteydi¹¹³. Bugün yağışlı mevsimde her iki havuz da su tutmakta, yağışsız geçen sonbahar ve yaz aylarında ise sadece kuzeydeki dikdörtgen formlu yapıda su kalmaktadır. Dairesel havuza her yönden taş oluklar yönlendirilmiştir. Yuvarlak havuzun içerisine esasında taştan bir merdivenle inilmekte idi¹¹⁴. Havuzun iç yan yüzeyi harç kullanılarak küçük moloz taşlarla örülmüştür. Taşıyıcı ayak kalıntılarının olmamasından özgün durumunda da üstünün açık olduğu anlaşılmaktadır. Burada görülen düzgün geometrik tasarım ve nitelikli inşaat, herhangi bir sarmıcın yerine getirebileceği temel su depolama işlevinin ötesinde bir özen taşımaktadır¹¹⁵.

Başdağ yapıları; Lykaonia, Isauria, Kilikia ve hatta Kappadokia'nın ortak sınırında yer alan konumu, çevreyi denetim altında tutan yerleşimi ve genel mimari özellikleriyle öncelikle askeri bir işlevi düşündürmektedir¹¹⁶. Başdağ'daki kale ve havuzdan oluşan yapı grubu, Karadağ'ın bu güney yarısının antik çağda ve belki de daha önceki zamanlarda önemli bir askeri istasyon olduğunu göstermelidir. Zira Karadağ'ın güneyindeki bu zirveler, bir şehrin varlığını destekleyecek topografik özellikler taşımamaktadır. Gerçekten de Başdağ'ın güney eteklerinin büyük kısmı, ot, çalı ve fidanlardan başka hiçbir bitkinin yetişmesine imkân tanımayan kayalık ve kurak bir yapıya sahiptir¹¹⁷. Ayrıca 2000 m'yi aşan yükseklikte bir şehir yerleşiminin olma ihtimali çok zayıf olduğu gibi, Başdağ yapı grubu içerisinde hiçbir dini işleve sahip mimariye de rastlanmamıştır.

Başdağ yapılarıyla ilgili asıl tartışma konusunu ne zaman ve kimin yaptırdığı oluşturmaktadır. Tarihlemeyi güçleştiren en önemli unsur, yapıların duvar örgü tekniklerindeki farklılıklardır. Bununla birlikte yapıların karakteristiği ve kullanılan duvar tekniği tarihleme konusunda ipuçları oluşturur. Kapıları tutan duvarlarda iki adet kırlangıç dübeli kullanılmış ve asıl büyük kapıyı çevreleyen duvar aynı zamanda burçlarla bağlantı sağlamaktadır. Bu tür kırlangıç dübelleri Geç Roma ve özellikle Erken Bizans dönemlerinde Kappadokia'da ve Lykaonia'da kullanılan tekniklerdir¹¹⁸.

Bununla birlikte güney tepedeki yapıyla sırttaki yapının duvar teknikleri farklıdır. Bu yapı grupların farklılıkları için akla gelebilecek ihtimallerden birisi, sahip oldukları farklı fonksiyonların ayrı tekniklerin kullanılmasına sebep olduğu ise, bir diğeri de hiç şüphesiz değişik zamanlarda yapılmış olmalarıdır. Kuzeydeki kale, en büyük, en kullanışlı ve en düzgün inşa edilmiş yapıdır¹¹⁹. Gerçekten de Başdağ'daki kuzey yapısının duvar işçiliği başka yerde bulunmayacak kadar üstündür. Burçlar, kare yerine son derece özenle inşa edilmiş yuvarlak veya çokgendir. Duvarlara gelince bunlar sadece Anadolu platosundaki diğer kalelerden farklı olmakla kalmayıp, aynı zamanda Karadağ'daki herhangi bir başka binanın duvarlarına da benzememektedir¹²⁰.

¹¹³ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 280.

¹¹⁴ Eyice, *a.g.e.*, s. 78.

¹¹⁵ Saner, *a.g.e.*, s. 348.

¹¹⁶ Eyice, *a.g.e.*, s. 78; Saner, *a.g.m.*, s. 346.

¹¹⁷ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 5.

¹¹⁸ Belke ve Restle, *a.g.m.*, s. 27.

¹¹⁹ Belke ve Restle, *a.g.m.*, s. 27-28.

¹²⁰ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 497.

Antik Lykaonia bölgesi içerisinde yer alan Başdağ yapıları, coğrafi yakınlığına rağmen inşaat özellikleri bakımından Dağlık Kilikia'nın Hellenistik döneme tarihlenen örnekleriyle benzerlik göstermemektedir. Buna karşılık, çokgen ve yuvarlak planlı burçlarıyla Isauria Palaia (Zengibar Kale), Başdağ'daki kuzey yapısıyla benzerlik gösterir¹²¹. Ayrıca Başdağ yapılarındaki duvar örgüsünün Batı ve Kuzey Anadolu'daki Ionia, Karia ve Kuzey Ege'deki Hellenistik uygulamalara bağlı olduğu görülmüştür¹²².

İşte gerek coğrafi konumu ve gerekse mimari özelliklerinden yola çıkarak Başdağ yapı grubu ve özellikle de kuzey yapısı konusunda birçok tarihleme önerisi yapılmıştır. Bunlardan W. M. Ramsay'a göre bu yapılar, Hasan Dağı ve Karacadağ'dakilerle birlikte, Kilikia kapılarından Orta Anadolu'ya yapılmış çok sayıda Arap akınlarına karşı VI. Yüzyılda Justinian döneminde inşa edilmiştir¹²³. S. Eyice, Karadağ'daki binaların inşa tekniğinin daha üstünde olan Baş Dağ kalesi ve havuzunu nispeten erken bir döneme, Roma Çağı'na daha yakın bir devir olan IV. veya V. Yüzyıla tarihleme eğilimindedir¹²⁴. K. Belke, daha çok bölgenin M.Ö. I. Yüzyıl tarihi olaylarının yorumundan yola çıkarak Başdağ'daki kaleyi -Derbe kralı Antipater'in yaptırmış olabileceği ihtimalini de saklı tutarak- Galatia kralı Amyntas'ın yaptırmış olabileceğini belirtir. Ona göre Amyntas, kendi egemenliğindeki Lykaonia ve Isauria'yı denetleyebilmek ve Homonadlara karşı düzenlediği seferlerinde çıkış noktası olarak kullanabilmek için Isaura Palaia'yı tahkim ederek yeniden kurmuştur. İşte Başdağ'daki askeri yapıları da bu çerçevede M.Ö. I. Yüzyılın ikinci yarısında inşa ettirmiştir¹²⁵. M. Restle de mimari ve yapı tekniklerinden yola çıkarak farklı zamanlarda inşa edilmiş olan Başdağ yapılarının tümü için Hellenistik ve Erken Bizans dönemleri arasını içine alan bir tarihleme yaparak K. Belke'nin önerisini desteklemiş olur. Ancak kazılarında yapıldığı ayrıntılı bir araştırmanın gerekli olduğunu da belirtir¹²⁶. Son olarak T. Saner, son zamanlarda yapmış olduğu, yakın ve uzak çevredeki Hellenistik dönem mimari uygulamaların karşılaştırmalı bir analizinden oluşan çalışmasında Başdağ'daki kaleyi, Amyntas'ın yaptırmış olduğunu kabul etmekle birlikte, yapı faaliyetlerinin kısmen de olsa Hellenistik dönemin daha erken devirlerine gidebileceği konusunda açık kapı da bırakır. Ona göre, Başdağ mimari düzenlemesi, antik Bergama ve yakın çevresindeki geleneğin oldukça doğudaki yani Isauria, Lykaonia ve Kilikia'nın kesişim noktasındaki uzak bir temsilcisi olarak kabul edilebilir¹²⁷.

Karadağ'daki yapı işçiliğine bakıldığı zaman yakın çevrede benzerine Isauria Palaia'da rastlanılmaktadır. Söz konusu kalenin ise, Amyntas tarafından Pisidia'lı ve Kilikia'lı savaşçı boylara karşı düzenlediği seferlerde bir üs görevi için kurulduğu görülmektedir. Kanaatimizce Başdağ kalesi de Roma tarafından kendisine verilen zor ve yönetimi güç bölgelerde asayiş

¹²¹ Belke ve Restle, a.g.m., s. 28. Isauria Palaia (Zengibar Kale)'nin mimari özellikleri için bkz. Heinrich Swoboda-Josef Keil-Fritz Knoll, *Denkmäler aus Lykaonien, Pamphlyien und Isaurien*, R. M. Rohrer, Vienna 1935, s. 119 vd.; Saner, a.g.m., s. 349.

¹²² Batı Anadolu'daki Hellenistik duvarcılığı genel hatlarıyla hatırlatan bu uygulamaların yanında, Başdağ yapılarının duvarlarındaki bazı teknik özelliklerin antik Bergama ve çevresinin inşaatlarına benzerlik göstermesi konusunda bkz. Saner, a.g.m., s. 349.

¹²³ Ramsay ve Bell, *a.g.e.*, s. 490 vd.

¹²⁴ Eyice, *a.g.e.*, s. 78.

¹²⁵ Belke ve Restle, a.g.m., s. 17.

¹²⁶ Belke ve Restle, a.g.m., s. 29.

¹²⁷ Saner, a.g.m., s. 351.

sağlama görevi çerçevesinde Galatia kralı Amyntas tarafından yaptırılmış olmalıdır. Muhtemelen bölgenin batısında Isauria ve Doğu Pisidia'da Homonadlara karşı Isaura Palaia (Eski Isaura)'nın askeri savunma işlevini, doğusunda Derbe'li Antipater başta olmak üzere, asi yerel krallara karşı Başdağ kalesi üstlenmiş olmalıdır.

Sonuç

Bir çok tepeden oluşan Karadağ'ın bu yükseltilerinin her biri üzerinde çok sayıda tarihi kalıntı yer almaktadır. Söz konusu kalıntılar üzerinde yapılan araştırmalar, bu eserlerin ağırlıklı olarak dini ve askeri mimariye dair eserler olduğunu göstermektedir. Mahalaç'ta yer alan Hititler dönemine ait hiyeroglif yazıtlar ve sunak, Karadağ'ın eski devirlerden itibaren kutsal bir dağ olduğuna işaret etmektedir. Yine bu kutsal alan üzerine inşa edilmiş olup manastır, kilise ve şapelden oluşan kompleks ise dağın bu özelliğinin Bizans döneminde de devam etmiş olduğunu gösterir.

Öte yandan Karadağ'daki büyük krateri çevreleyen tepelerdeki kalıntıların büyük bir kısmının da kaleler ve bu kalelere ait mekansal unsurlar olduğu gözlenmektedir. Bütün bu kaleler, dağın Gülek ve Sertavul başta olmak üzere Toros geçitlerini gözetleyen konumuna ve savunma işlevine işaret etmektedir. Karadağ, Kilikia geçitleri yoluyla Anadolu'ya yapılan seferlerde Hasan Dağı ve Karacadağ'ın da içerisinde yer aldığı savunma hattının en batıdaki halkasını oluşturmuş olmalıdır.

Bütün bunlar açıkça gösteriyor ki en azından M.Ö. II. Bin yıldan itibaren Karadağ, hem dini ve hem de askeri olmak üzere çift yönlü bir işleve sahip olmuştur. Ne yazık ki bu dağlardaki tarihi kalıntılar önemi oranında tanıtılabilmiş değildir. Bazı resmi kurumların olması nedeniyle asfalt bir yola sahip olan Mahalaç Tepesi dışında kalıntılar sahasının her birine oldukça zor şartlarda ve patika yollardan ulaşılabilir. Öte yandan kazılarında yapıldığı daha geniş bir araştırmanın sadece bölge tarihine değil, eski Anadolu tarihine de ışık tutacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKLAR

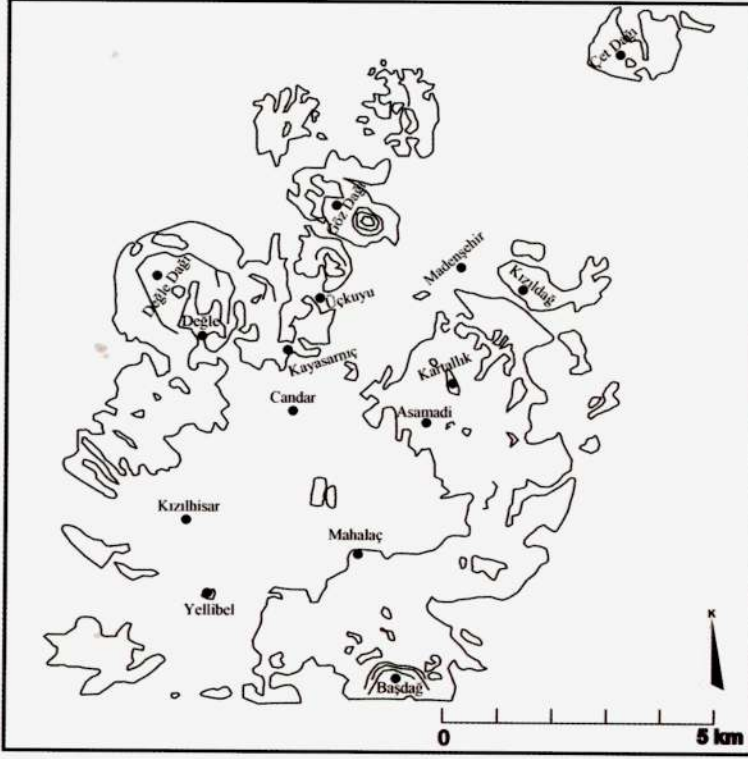
- Alp, Sedat, "Eine Neue Hieroglyphen hethitische Inschrift Der Gruppe Kızıl Dağ-Kara Dağ aus Der Nahe von Aksaray und Die Früher Publizierten Inschriften Derselben Gruppe", *Anatolian Studies (Presented to Hans Gustav Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday)*, Nederlands historisch-archaeologisch instituut Nabije Oosten, İstanbul 1974, s. 7-27, Plate I-X.
- Alp, Sedat, "Bronz Tablet ve Tarhuntaşsa Kentinin Yeri", *1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara 1995, s. 11-26.
- Arslan, Murat, *Antikçağ Anadolu'sunun Savaşçı Kavmi Galatlar*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Atlan, Sabahat, "Side'de Basılan Amyntas Sikkeleri: Die Münzprägung des Amyntas in Side", *Belleten*, XXXIX/156, 1975, s. 575-611, Lev. I-VIII.
- von Aulock, Hans, *Münzen und Städte Lykaoniens*, E. Wasmuth, Tübingen 1976.
- Bahar, Hasan, *İsauria Bölgesi Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1991.
- Bahar, Hasan, "Konya ve Çevresi Tarih Araştırmaları 1: Hititler'den Romalılara Kadar İsauria Bölgesi", *S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, IX-X, (1994/1995), s. 219-241.
- Bahar, Hasan; Karağuz, Güngör; Koçak, Özdemir, *Eskiçağ Konya Araştırmaları 1 (Phrygia Paroreus Bölgesi: Anıtlar, Yerleşmeler ve Küçük Buluntular)*, İstanbul 1996.
- Bahar, Hasan, *Demir Çağında Konya ve Çevresi*, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, Konya 1999.
- Ballance, Michael, "The Site of Derbe: A New Inscription", *Anatolian Studies*, VII, 1957, s. 141-151.
- Baştak, Naci Fikret, *Konya*, I, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1945.
- Belke, Klaus; Restle, Marcel, "Die Feistungsanlage auf dem Baş Dağ (Kara Dağ): Eine Hellenistische Burg im zentralen Kleinasien", *Jahresh. d. Österr. Archäolog. Institutes*, LII, (1978-1980), 1-30.
- Belke, Klaus; Restle, Marcel, *Galatien und Lykaonien*, Tabula Imperii Byzantini, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 1984.
- Bell, Getrude L., "Notes on a Journey Through Cilicia and Lykaonia", *Revue Archéologie*, IV/8, 1906, s. 225-401.
- Bell, Getrude L., "Notes on a Journey Through Cilicia and Lykaonia", *Revue Archéologie*, IX, 1907, s. 18-30.
- Bilgiç, Emine, "M.S. III. Yüzyıl Roma-Sasani İhtilaflarına İlişkin Bir Değerlendirme: Pers Kralı I. Şapur'un Roma İmparatoru Valerianus'u Esir Alması", *Mediterranean Journal of Humanities*, II/2, 2012, s. 25-34.
- Bryce, Trevor, "The Boundaires of Hatti and Hittite Border Policy", *Tel Aviv*, XIII-XIV/1, (1986/1987), s. 85-102.
- Calder, William Moir; Bean, George E., *A Classical Map of Asia Minor, by W. M. Calder and George E. Bean*, British Institute of Archeology at Ankara, London 1958.
- Casabonne, Olivier, "Notes Ciliciennes", *Anatolia Antiqua*, VII, 1999, s. 69-88.

- Cassius Dio, *Historia Romana (Dio's Roman History)*, With an English Translation by E. Car, The Loeb Classical Library, London 1961.
- Cavaignac, Eugène, *Subbuliuma et son temps*, La Société d'édition: Les Belles Lettres, Paris 1932.
- Cicero, *Epistulae ad Familiares. Lettersto his friends*. With an English Translation by W. G. Williams, The Loeb Classical Library, London-New York 1927.
- Coşkun, Yaşar, "Hitit Çivi Yazılı Belgelerin Işığında İlk Çağda Tuwanuwa", *Belleten*, LIII/207-208, 1989, s. 478-485.
- Davis, Edwin John, *Life in Asiatic Turkey A Journal of Travel in Cilicia (Pedia and Tracheia), Isauria and Parts of Lykaonia and Cappadocia*, Elibron Classics, London 1879.
- Dinçol, Ali M.-Dinçol, Belkıs, "Orta Toroslar Bölgesi Tarihsel Coğrafya Araştırmaları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ankara 2000, s. 348-350.
- Dinçol, Ali M.-Yakar, Jak -Dinçol, Belkıs-Taffet, Avia, "Die Grenzen Von Tarhuntašša Im Lichte Geographischer Beobachtungen", *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Table Ronde Internationale, İstanbul, 2-5 November 1999, Varia Anatolica, XIII*, 2001, s. 79-86.
- Dmitriev, Sviatoslav, "Observations on the Historical Geography of Roman Cilicia", *Greek, Roman and Byzantine Studies*, 41, (2000 [2002]), s. 349-375.
- Eyice, Semavi, *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, Recherches Archéologiques à Karadağ (Binbirkilise) et Dans La Région De Karaman*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1971.
- Fink, Josef, *Die Kuppel über dem Viereck, Ursprung und Gestalt*, K. Alber, Freiburg-München 1958.
- Forlanini, Massimo, "La Regionale del Tauro Nei Testi Hittiti", *Vocino Oriente*, 1988, s. 129-160.
- Forlanini, Massimo, "Uda, Un cas Probable D'Homonymie", *Hethitica*, X, 1990, s. 109-127.
- French, David, "The Site of Barata and Routes in the Konya Plain", *Epigraphica Anatolica*, XXVII, 1996, s. 93-110, Tafel I-VIII.
- Garstang, John, "The Hulaia River Land Dataşşış. A Curcial Problem in Hittite Geography", *Journal of Near Eastern Studies*, III, 1944, s. 14-37.
- Gonnet, Hatice, "Nouvelles Donnés Archéologiques Relatives aux Inscriptions Hieroglyphiques de Hartapusa À Kızıldağ", *Archéologie et Religions de l'Anatolie Ancienne, Mélanges en l'honneur du Proffesseur Paul Naster (Édites par Robert Donceel, René Lebrun)*, Centre d'histoire des Religions, Louvain-la-Neuve, 1984, s. 119-125.
- Güterbock, Hans G. "Alte und Neue Hethitische Denkmäler", *Halil Edhem Hatra Kütübü I-II, In Memoriam Halil Edhem*, Vol. I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1947, s. 48-51.
- Gümüşçü, Osman, *XVI. Yüzyıl Larend (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.
- Hamilton, William J., *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia, with Some Account Of Their Antiquities And Geology*, John Murray, Albemarle Street, London 1842.

- Hawkins, John David, "The Inscription of the Kızıl Dağ and the Kara Dağ in the Light of the Yalburt Inscription", *Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp, Sedat Alp'e Armağan*, (Edited by Heinrich Otten, Ekrem Akurgal, Hayri Ertem, Aygül Süel), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 259-275.
- Hawkins, John David, "The Historical Significance of the Karahöyük (Elbistan) Stele", *Aspect of Art Iconography: Anatolia And Its Neighbors Studies In Honour of Nimet Özgüç, Nimet Özgüç'e Armağan* (Edited by Machteld J. Mellink, Edith Paroda, Tahsin Özgüç), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 272-279.
- Hawkins, John David, *Hieroglyphic Inscription of the sacred Pool Complex ad Hattuša (SÜDBURG)*, (StBoT Beiheft III), With an Archaeological Introduction by Peter Neve, Weisbaden 1995.
- Hawkins, John David, *Corpus Hieroglyphic Luwian Inscriptions*, Volume I, Inscriptions of the Iron Age, Walter de Gruyter, Berlin/New York 2000.
- Head, Barclay V., *Historia Numorum, A Manuel of Grek Numismatics*, At The Clarendon Press, Oxford 1911.
- Hrozný, Bedrich, "Les Inscriptions <Hittites> Hiéroglyphiques De Karakuyu, Fraktin, Kara Dag et la Stèle De Boghazkeui", *Archiv Orientalni*, VIII, 1936, s. 200-209, Pl. XXVII/XXIX.
- Karağuz, Güngör; Bahar, Hasan; Kunt, Halil İbrahim, "Kızıldağ Üzerine Yeni Bazı Gözlemler", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, V, 2002, s. 7-32.
- Karağuz, Güngör; Doğanay, Osman, "İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu'nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yol Ağı Üzerine Düşünceler", *Olba*, X, 2003, s. 1-42.
- Karağuz, Güngör, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Çizgi Kitabevi, Konya 2005.
- Kaya, Mehmet Ali, "Anadolu'da Roma Eyaletleri: Sınırlar ve Roma Yönetimi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/38, 2005, s. 11-30.
- Kaya, Mehmet Ali, *Anadolu'daki Galatlar ve Galatya Tarihi*, İlya Yayınevi, İzmir 2005.
- Kaya, Mehmet Ali, "Anadolu'da Roma Egemenliği (İ.Ö. 205-25)", *Doğu-Batı (Romalılar I)*, 49, 2009, s.195-233.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri İle Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri*, Baha Matbaası, İstanbul 1967.
- Kurt, Mehmet, "Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 15 (24), 2013, s. 39-45.
- Ksenophon, *Anabasis, Onbinlerin Dönüşü*, çev. Tanju Gökçöl, Sosyal Yayınları, İstanbul 1998.
- de Laborde, Léon, *Voyage en Orient/Voyage De L'Asie Mineure. Voyage De La Syrie*, Firmin Didot Frères, Paris 1838.
- Laroche, Emmanuel, "Etudes de Toponomie Anatolienne", *Revue Hittite et Asiatique*, LIX, 1961, s. 57-98.
- Lemaire, André, "Recherches De Topographie Historique Sur Le Pays De Qué (IXe-VIIe siècle av. J. C.)", *Anatolia Antiqua*, I, 1991, s. 265-275.

- Levick, Barbara, *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, At The Clarendon Press, Oxford 1967.
- Magie, David, *Roman Rule in Asia Minor: to the End of the Third Century After Christ*, I-II, Princeton University Press, Princeton-New Jersey 1950.
- Mellink, Machteld J., "Mita, Mushki and Phrygians", *Anadolu Araştırmaları*, II/1-2, 1965, s. 317-325.
- Mitford, Trence Bruce-St. Andrews, "Roman Rough Cilicia", *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt*, II. 7.2.1980, s. 1230-1261.
- Mitchell, Stephen, *Anatolia. Land, Men and Gods in Asia Minor*, I-II: The Celts and the Impact of Roman Rule, Clarendon Press, Oxford-New York 1993.
- del Monte, Giusseppe F; Tischler, Johann, *Die Orts-und Gewässeramen der hethitischen Texte*, Répertoire Geographique des Textes Cunéiform (RGTC), Band VI, L. Reichert, Weisbaden 1978.
- del Monte, Guisseppe F, *Die Orts-und Gewässeramen der hethitischen Texte: Supplement*, Répertoire Geographique des Textes Cunéiform (RGTC), Band VI/2, 1992.
- Mutafian, Claude, *La Cilicie au carrefour des empires*, Les Belles Lettres, 2 tomes, Paris 1988.
- Otten, Heinrich, *Die Bronzetafel aus Boğazköy, Ein Staatsvertrage Tuthaliias IV, Studien zu den Bogazkoy-Texten*, Beiheft 1, HarrassowitzWiesbaden 1988.
- Özsait, Mehmet, "Anadolu'da Hellenistik Dönem ve Roma Uygırlığı", *Anadolu Uygırlıkları Ansiklopedisi*, 2, Görsel Yayınlar, İstanbul 1982, s. 280-361.
- Özsait, Mehmet, *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985.
- Postgate, J. Nicholas, "Assyrian Texts and Fragments", *Iraq*, XXXV, 1973, s. 13-36.
- Pliny, *Natural History*, Edted H. R. Rackham, The Loeb Classical Library, London 1958.
- Ramsay, William Mitchell, *The Historical Geography of Asia Minor*, John Murray, Albemarle Street, London 1890.
- Ramsay, William Mitchell; Bell, Gertrude L., *The Thousand And One Churches*, Hodder And Stoughton, London 1909.
- Ramsay, William Mitchell, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1960.
- Robert, Louis, "La Déesse de Hiéropolis Castabala À l'époque Gréco-romaine", *André Dupont-Sommer-Louis Robert, La Déesse De Hiéropolis Castabala (Cilicie)*, Bibliothèque Archéologique et historique de l'Institut français d'archéologue d'Istanbul 16, A. Maisonneuve, Paris 1964, s. 17-100.
- Röllig, Wolfgang., "Muşki, Mushki", *Reallexikon der Assyriologie*, VIII, (1993-1997), s. 493-495.
- Ruge, Wolfgang., "Barata", *Pauly-Wissowa-Kroll, Real Encyclopädie der klassischen Altertumswissenschaft*, II/2, 1896, sütün 2852-2853.
- Saner, Turgut, "Karaman-Başdağ'da Hellenistik (?) Yapı Grubu", *Olba*, II/2, 1999, s. 345-353.
- Sayar, Mustafa Hamdi, "Çukurova'nın Kutsal Kenti Kastabala", *Arkeoloji ve Sanat*, 99, 2000, s. 2-14.

- Sevin, Veli, "The Early Iron Age In The Elazığ Region and the Problem of Mushkians", *Anatolian Studies*, XLI, 1991, s. 87-98.
- Strabon, *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap: XII-XIII-XIV*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.
- Swoboda, Heinrich; Keil, Josef; Knoll, Fritz, *Denkmäler aus Lykaonien, Pamphylien und Isaurien*, R. M. Rohrer, Vienna 1935.
- Sayme, Ronald, "Torosların Muntazam İşgali", *III. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 15-20 Kasım 1943), Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1948, s. 570-575.
- Syme, Ronald, "Observations on the Province of Cilicia", *Anatolian Studies Presented William Hepburn Buckler (Edited William Moir Calder, Josef Keil)*, University Press, Manchester 1939, s. 299-332.
- Syme, Ronald, *Anatolica Studies in Strabo*, Oxford University Press, Oxford 1995.
- Tacitus, *Annales (The Annals of Tacitus)*, With an English Translation by J. Jacson, The Loeb Classical Library, London 1963.
- Tapur, Tahsin, *Karaman Şehir Coğrafyası, Çizgi Kitabevi*, Konya 2009.
- Texier, Charles, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, çev. A. Suat, Enformasyon ve Dökümantasyon Vakfı Yayınları, Ankara 2002.
- Ünal, Ahmet, *Hititler Devrinde Anadolu-I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2002.
- Wittke, Anne-Maria, *Musker und Phryger Ein Beitrag zur Geschichte Anatoliens vom 12. Bis zum 7 Jh. V. Chr...* Beihefte zum Tübinger Atlas Des Vorderen Orients (TAVO), 99, Dr. Ludwig Reichert Verlag, Wiesbaden 2004.
- Yiğit, Turgut, "Tabal", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XL/3-4, (2000), s. 177-189.
- Zgusta, Ladislav, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Karl Winter Universitätsverlag, Hiedelberg 1984.

Harita 1: Karadağ Kalıntılar Sahası.

Harita 2: Karadağ ve Lykaonia'nın Güneyi.

Mehmet Kurt

Resim 1. Karadağ'ın güneyden genel görünümü.

Resim 2. Kayasarmıç Tepesi kalıntılar sahasının genel görünümü.

Resim 3. Kayasarnıç Tepesi, bir kiliseye ait kapı söveleri.

Resim 4. Kayasarnıç Tepesi, sarnıç yapısı.

Resim 5. Kayasarnıç tepesi, bir yapıya ait temel kalıntıları.

Resim 6. Kayasarnıç Tepesi, ana kayaya açılmış sarnıç.

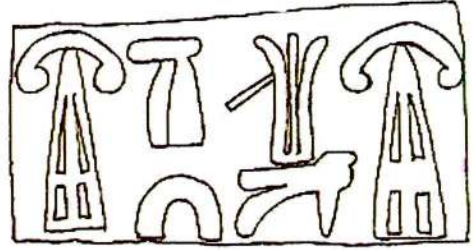

Resim 7. Kayasarnıç Tepesi, ana kayaya açılmış sarnıç yapısına ait akıtma kanalcıkları.

Resim 8. Mahalaç Tepesi, Karadağ 1 Yazıtı.

Mehmet Kurt

Resim 9. Mahalaç Tepesi, Karadağ 2 Yazıtı (Hawkins 2000, Plate 241, 7).

Resim 10. Mahalaç Kilisesi'nden görünüm.

Resim 11. Mahalaç Tepesi, mezar şapeli.

Resim 12. Candar Tepesi, bir yapıya ait temel izleri.

Mehmet Kurt

Resim 13. Candar Tepesi, kale duvarı.

Resim 14. Candar Tepesi, kaya döşemi.

Resim 15. Kızılhisar Tepesi, genel görünüm.

Resim 16. Kızılhisar Tepesi, kalıntular sahasına çıkan kaya kesme yol.

Resim 17. Kızılhisar Tepesi, istinat duvarları

Resim 18. Kızılhisar Tepesi, ifte sarnıç.

Resim 19. Kızılhisar Tepesi, yapı kalıntısı.

Resim 20. Kızılhisar Tepesi, kaya döşemi.

Resim 21. Başdağ, kuzey kalesi.

Resim 22. Başdağ, kuzey kalesinden burç.

Resim 23. Başdağ, sarnıç yapısı.

Resim 24. Başdağ, bina kalıntısının genel görünümü.

Resim 25. Başdağ, bina kalıntısından detay.

Resim 26. Başdağ, güney yapısı.

Resim 27. Başdağ, güney yapısının konumu.

Resim 28. Başdağ, havuz yapısı.

